

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

18 มิถุนายน 2565

วันแก้ไขบทความ:

8 ตุลาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ:

17 ตุลาคม 2565

จันทร์จิตร เขียรสิริ^{1*} และ นรพรรณ โพธิพฤกษ์²

¹ภาควิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยฟาอีสเทิร์น อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50100

²ภาควิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาอีสเทิร์น
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50100

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: junjit@feu.edu

บทคัดย่อ

ผู้ต้องขังหญิงกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในเรือนจำจังหวัดลำพูนประสบปัญหาการทอผ้าไหมยกดอกที่ยังไม่ได้มาตรฐาน งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำหลักสูตรฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมของทัศนสถานหญิงเชียงใหม่มาปรับใช้กับผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน และศึกษาผลการใช้หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้ต้องขังหญิงกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูน ประชาชนชาวบ้านด้านการทอผ้าไหม นักวิชาการ ผู้บัญชาการและเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูน เจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมฯ เชียงใหม่ กระบวนการมีดังนี้ 1) การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน 2) การวางแผนการใช้หลักสูตร 3) การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมวิชาชีพ 4) การประเมินผลการใช้หลักสูตร และ 5) การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งพบว่าหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูนเหมาะสมสำหรับการพัฒนาความสามารถการทอผ้าไหมยกดอกลำพูนของผู้ต้องขัง ด้านประเด็นเนื้อหา ลำดับการสอน วิธีการสอน และขนาดของกลุ่มผู้เรียน และผู้ต้องขังหญิงเสนอการปรับปรุงหลักสูตรด้านระยะเวลาการเรียน และสอน และเอกสารประกอบการสอน ส่งผลให้ผู้ต้องขังหญิงจำนวน 11 คน สามารถทอผ้าไหมยกดอกลำพูน และได้รับรองมาตรฐานตรานกยูง จำนวน 22 ชิ้น สามารถพัฒนาผู้ต้องขังให้สอนทอผ้าไหมในแต่ละชั้นตอน รวม 8 ชั้นตอน แก่ผู้ต้องขังใหม่ได้ และผู้ต้องขังหญิง 1 คน ประกอบอาชีพทอผ้าไหมยกดอกหลังพ้นโทษจากเรือนจำจังหวัดลำพูน

คำสำคัญ:

จังหวัดลำพูน
การทอผ้าไหม
หลักสูตรฝึกวิชาชีพ
ผู้ต้องขังหญิง
ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่

Research Article

Received:
18 June 2022

Received in revised form:
8 October 2022

Accepted:
17 October 2022

Junjit Thiensiri^{1,*} and Naraphan Potipruerk²

¹Department of Management, Faculty of Business Administration, Far Eastern University, Muang District, Chiang Mai Province, 50100 Thailand

²Department of Tourism Management, Faculty of Liberal Arts, Far Eastern University, Muang District, Chiang Mai Province, 50100 Thailand

*Corresponding author's E-mail: junjit@feu.edu

Abstract

Female inmates of the Silk Weaving Vocational Group in Lamphun Provincial Prison encountered the problem of Thai silk weaving that did not meet the Lamphun Yok Dok silk standard. Therefore, the objectives of this research are to apply the results of the silk weaving professional curriculum developed in Chiang Mai Women Correctional Institution into extensive practice by female inmates in Lamphun Provincial Prison; and to study the results of the implementation of the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum in Lamphun Provincial Prison. The participatory action research method was employed; the female inmates of the Silk Weaving Vocational Group in Lamphun Provincial Prison, the professional local weavers with knowledge of silk weaving, scholars, the commander and officers from Lamphun Provincial Prison, and staff of the Queen Sirikit Sericulture Center, Chiang Mai. The following processes were implemented: 1) Improving the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum, 2) Planning the curriculum, 3) Organizing professional training activities, 4) Evaluating the use of the curriculum, and 5) Editing/updating the curriculum. It was found that in the Lamphun Yok Dok Silk Weaving Professional Curriculum, the contents, order of teaching, teaching methods, and group size of learners were appropriate for the development of the Lamphun Yok Dok silk weaving abilities of inmates, and the inmates proposed to improve the curriculum in terms of the duration of learning and teaching and teaching documents. In conclusion, 11 inmates were able to weave the Lamphun Yok Dok silk, 22 silk products were certified as the Royal Peacock Standard, the inmates' ability to teach new inmates the silk weaving procedures which consists of 8 steps and an inmate pursued her career in Yok Dok silk weaving after the release from the Lamphun Provincial Prison.

Keywords:

Lamphun province
Thai silk weaving
The Professional Curriculum
Female inmates
Chiang Mai Women Correctional Institution

บทนำ

ทัศนสถานและเรือนจำในประเทศไทยอยู่ภายใต้การดูแลของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีภารกิจสำคัญ คือ การควบคุมดูแลผู้ต้องขังและการแก้ไขฟื้นฟู พัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังด้านจิตใจ การส่งเสริมความรู้ พัฒนาความคิด สร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้ต้องขัง พัฒนาทักษะฝีมือการประกอบอาชีพสุจริต สามารถดำรงชีวิตในสังคมภายนอกได้อย่างปกติ และเป็นคนดีของสังคม ไม่กระทำความผิดซ้ำหลังจากพ้นโทษ (Department of Corrections, n.d.)

เรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นเรือนจำสำหรับควบคุมผู้ต้องขังหญิงและชาย ที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 15 ปี ข้อมูลสถิติ ณ วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2563 มีจำนวนผู้ต้องขังทั้งสิ้น 2,589 คน ดังนี้ ผู้ต้องขังชาย 2,293 คน ผู้ต้องขังหญิง 296 คน โดยเป็นคดี พ.ร.บ. ยาเสพติด ร้อยละ 91.1 คดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ร้อยละ 5.4 คดีความผิดต่อชีวิต ร้อยละ 1.4 คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ร้อยละ 1.0 คดีความผิดต่อร่างกาย ร้อยละ 0.3 คดีบุกรุก ร้อยละ 0.2 คดีอื่น ๆ เช่น แซด ป่าไม้ ต่างดาว เป็นต้น ร้อยละ 0.6 (Lamphun Provincial Prison, 2020) เรือนจำจังหวัดลำพูนดำเนินการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นคนดี สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปเมื่อพ้นโทษ และพัฒนาทักษะฝีมือโดยฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ อาทิ วิชาชีพช่างไม้ เฟอร์นิเจอร์ วิชาชีพช่างเชื่อม วิชาชีพช่างก่อสร้าง วิชาชีพเสริมสวย วิชาชีพผลิตโมเดล วิชาชีพซักรีด วิชาชีพเบเกอรี่ วิชาชีพวาดแผนไทย วิชาชีพเย็บผ้า วิชาชีพเย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า จักสาน และวิชาชีพทอผ้าไหม เป็นต้น ซึ่งการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอก เป็นวิชาชีพใหม่ที่ฝึกผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูนใน

ปี พ.ศ. 2562 เนื่องด้วยจังหวัดลำพูนเป็นศูนย์กลางการทอผ้าไหมยกดอกแหล่งสำคัญของประเทศ

จังหวัดลำพูนมีผ้าไหมยกดอกลำพูนซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนไทยและคนต่างชาติ นิยมนำมาใช้ตัดเย็บเพื่อสวมใส่ในงานต่าง ๆ เช่น งานพระราชพิธี งานประเพณี งานแต่งงาน งานทูลเกล้าหรืองานที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นต้น นอกจากนี้ผ้าไหมยกดอกลำพูนเป็นผ้าไหมที่ได้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical indications: GI) ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาระบุว่าผ้าไหมยกดอกลำพูนได้รับการขึ้นทะเบียน GI ใน 2 ประเทศ คือ ประเทศอินโดนีเซียที่ขึ้นทะเบียนตั้งแต่วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 และประเทศอินเดียที่ขึ้นทะเบียนตั้งแต่วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2560 (Department of Intellectual Property, 2020) ผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ได้รับการรับรองใช้ตราสัญลักษณ์ GI จะมีป้าย GI ที่มีหมายเลขรหัสผ้าไหมติดกับผืนผ้าไหม (Figure 1) เพื่อแสดงข้อมูลรายละเอียดที่มาของผ้าไหมยกดอก

การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกให้ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำจังหวัดลำพูนแตกต่างจากการฝึกวิชาชีพภายนอกเรือนจำหลายประการ ดังนี้ 1) กรรมวิธีการทอผ้าไหมยกดอก เนื้อผ้าเส้นไหมมีเส้นเล็กและบาง ผู้ทอต้องมีสายตาที่ดีหรือสวมแว่นสายตาเพื่อช่วยให้มองเห็นเส้นไหม แต่ผู้ต้องขังบางคนไม่มีแว่นสายตาใช้งานในเรือนจำ นอกจากนี้กรรมวิธีการผลิตที่มีหลายขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดซับซ้อนต้องอาศัยความประณีต ใจเย็นในการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติ 2) สถานที่ฝึกวิชาชีพเกิดขึ้นภายในเรือนจำ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ปิด ทำให้การเข้าออกของคนและเครื่องมือทำได้ไม่สะดวก 3) ระยะเวลาการฝึกวิชาชีพแต่ละวันถูกจำกัดด้วยเวลากิจวัตรประจำของผู้ต้องขัง เช่น เวลารับประทานอาหาร

Figure 1 (a) Product label with QR code and GI certificate and (b) Lamphun Yok Dok silk product with brand tag

กลางวัน เวลาเตรียมตัวอาบน้ำ 4) เครื่องมือ เช่น มีด สว่าน ใบเลื่อย เพื่อซ่อมแซมอุปกรณ์การทอผ้าให้ได้มาตรฐาน ใช้งานได้ดีขึ้น ไม่สามารถนำเข้าไปในเรือนจำได้ เพราะเป็นสิ่งของต้องห้าม และ 5) ผู้ต้องขังเป็นผู้เรียนที่มีความแตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน ด้านการเปิดรับและความพร้อมในการเรียนรู้

หลักสูตรการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบบมีส่วนร่วมของ ทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ เป็นหลักสูตรที่วางรากฐานความรู้ด้านการทอผ้าไหมสู่การสร้างรายได้ในอนาคต ทำให้ผู้ต้องขังสามารถทอผ้าไหมได้ในทุกขั้นตอน โดยหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมมีเนื้อหา การกรอไหม สาวไหม เข้าพันหวีและเข้าหัวม้วน เก็บตะกอกเขาเหยียบ เขียนลาย คัดลาย เก็บตะกอดอก และทอผ้าบนกี่ทอ ทำให้ผู้ต้องขังกลุ่มฝึกวิชาชีพในทัศนสถานหญิงเชียงใหม่สามารถทอผ้าไหมยกดอกได้มาตรฐานผ้าทอ และผู้ต้องขังสามารถแก้ปัญหา การทอผ้าไหมได้และสอนผู้ต้องขังใหม่ได้ ลดการพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก ทำให้การฝึกทักษะการทอผ้าไหมมีความต่อเนื่อง สามารถนำมาขยายผลในเรือนจำจังหวัดลำพูนได้ (Thiensiri et al., 2017) ดังนั้นเรือนจำจังหวัดลำพูนเล็งเห็นความเป็นไปได้ที่ผู้ต้องขังจะมีอาชีพทอผ้าไหมยกดอก เพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงผู้ต้องขังและครอบครัวภายหลังพ้นโทษ ประกอบกับเล็งเห็นว่าผู้ต้องขังหญิงส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดลำพูน สามารถเข้าถึงแหล่งจ้างงานและแหล่งจำหน่ายผ้าไหมได้สะดวก มีโอกาสในการประกอบอาชีพทอผ้าไหมเมื่อพ้นโทษ ไม่ต้องจากครอบครัวไปทำงานทำไกลบ้าน หรือสามารถรับงานทอผ้ามาทำที่บ้านได้

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

เรือนจำจังหวัดลำพูนก่อสร้างโรงเรียนสำหรับการทอผ้าไหม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมที่เป็นสัดส่วน ไม่มีคนพลุกพล่าน และเป็นสถานที่จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์สำหรับการทอผ้าไหมแยกจากการฝึกวิชาชีพอื่น การจัดฝึกอบรมวิชาชีพทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังมีการดำเนินการแล้ว 3 ครั้ง วิทยากรคือปราชญ์ชาวบ้านและผู้ประกอบการด้านการทอผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูน รูปแบบการสอนคือ วิทยากรบรรยายและผู้ต้องขังลงมือฝึกปฏิบัติ เป็นการอบรมระยะสั้น ประมาณ 5 วัน จำนวน 2 ครั้ง และการอบรมระยะยาว ประมาณ 2 เดือน จำนวน 1 ครั้ง รายละเอียดการอบรมมีดังนี้ ครั้งที่ 1 อบรมหัวข้อ “การทอผ้าไหมยกดอกลำพูนแก่ผู้ต้องขังหญิง” จำนวน 5 วัน โดยสอนขั้นตอนการกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน และการเก็บตะกอกเขาเหยียบ ครั้งที่ 2 อบรมหัวข้อ “การออกแบบลวดลายผ้าและการทำตะกอกเขาดอก” จำนวน 5 วัน โดยสอนขั้นตอนการกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ และการออกแบบลวดลายในคอมพิวเตอร์ การอบรมทั้งสองครั้งเป็นงบประมาณจากศูนย์หม่อนไหมเฉลิม

พระเกียรติฯ เชียงใหม่ และครั้งที่ 3 อบรมหัวข้อ “โครงการฝึกวิชาชีพการทอผ้าไหม (ขั้นตอนการเข้าหัวม้วน)” ประมาณ 2 เดือน โดยสอน การเรียนรู้อุปกรณ์การทอผ้า การกรอไหม การสอดด้ายใส่พิมพ์หวี กระบวนการเข้าหัวม้วน การด้นลาย การเก็บเขาย่า และทักษะการทอผ้าตามที่ตลาดแรงงานต้องการ เป็นงบประมาณการอบรมจากเรือนจำจังหวัดลำพูน

ความต้องการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังหญิงรายบุคคล จำนวน 20 คน พบว่า ผู้ต้องขังทั้ง 20 คนไม่มีประสบการณ์การทอผ้าไหม มีผู้ต้องขังที่เคยทอผ้าฝ้าย (กี่เอวและกี่กระตุก) เพียง 4 คน สามารถทอผ้าฝ้ายบนกี่ได้ และมีผู้ต้องขังบางคนเคยกรอด้าย สาวด้าย ย้อมสี และขึ้นหัวม้วน ได้เรียนรู้การทอผ้าจากญาติพี่น้องและบริษัทที่จ้างคนในหมู่บ้านทอผ้า มีประสบการณ์ทอผ้ามากกว่า 1 ปีขึ้นไป หลังจากเข้ามาในเรือนจำผู้ต้องขังที่ได้เข้าร่วมพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้ต้องขังที่เคยอบรมเรียนทอผ้าไหมในเรือนจำ เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่ทำได้บางขั้นตอน แต่ยังไม่ชำนาญ จำนวน 8 คน และ 2) ผู้ต้องขังที่ยังไม่เคยอบรมและทอผ้าไหมไม่ได้ จำนวน 12 คน เหตุผลที่ผู้ต้องขังต้องการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม คือ “เพราะต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ” “อยากมาฝึกทอผ้าไหม” “อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ” “เนื่องจากตอนเด็กที่บ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับศูนย์ทอผ้าไหม อยากเรียนรู้” “นำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต และบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งทอผ้าฝ้ายจึงอยากเรียนรู้อาชีพการทอ” “บ้านที่อาศัยเป็นแหล่งทอผ้าฝ้าย จึงอยากลองมาเรียนทอผ้าไหม” “อยากได้ใบประกาศนียบัตรเพื่อเอาไปเลื่อนขั้น” ซึ่งทางเรือนจำลำพูนจะให้ผู้ต้องขังสามารถยื่นใบประกาศนียบัตรเพื่อเลื่อนขั้นได้ปีละ 2 ครั้ง ช่วงเดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม

การประเมินระดับความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม โดยผู้ต้องขังให้คะแนนระดับความสามารถในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมตั้งแต่ 0-5 คะแนน อธิบายการให้คะแนนดังนี้ 0 คะแนน หมายถึงทำไม่ได้/ทำไม่เป็น ให้ 1 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับน้อยมาก ต้องมีคนคอยประกบสอนตลอด ให้ 2 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับน้อย ไม่ต้องมีคนคอยประกบสอนตลอด แต่แก้ไขเองยังไม่ได้ ต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ให้ 3 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับพอใช้ แก้ไขปัญหาเองได้บางเรื่อง บางเรื่องต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ให้ 4 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับดี แก้ไขปัญหาเองได้ แต่ยังสอนคนอื่นไม่ได้ ให้ 5 คะแนน หมายถึงทำได้ในระดับดีมาก แก้ไขปัญหาเองได้ และสอนคนอื่นได้ โดยผลประเมินระดับความสามารถในการทอผ้าไหมของตนเองก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ดังตารางที่ 1 (Table 1)

ผลการประเมินตนเองของผู้ต้องขังพบว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมของระดับความสามารถในการทอผ้าไหมเท่ากับ 0.58 อยู่ในระดับทำไม่ได้/ทำไม่เป็น ยังไม่สามารถทำเองครบทุกขั้นตอนได้ ทำได้เพียงบางขั้นตอน ยังไม่สามารถคัดลาย เก็บตะกอดอก และออก

แบบลายผ้าบนกระดาษกราฟได้ มีผู้ต้องขังที่สามารถทำได้จำนวน 8 คน เป็นผู้ต้องขังที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้ต้องขังอื่นได้เพียง 5 คน ขั้นตอนที่ชำนาญและถ่ายทอดได้ มี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการกรอไหม และการทอผ้าไหมบนกี่ ขั้นตอนที่เหลือยังไม่มีชำนาญพอที่ถ่ายทอดต่อได้ ยังไม่มีการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน

ผู้ต้องขังให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของกลุ่มทอผ้าไหม 5 ประเด็น ดังนี้ 1) ขาดความต่อเนื่องในการอบรมให้ความรู้ ต้องการให้มีวิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้านมาสอนอย่างสม่ำเสมอ ระยะเวลาการอบรมควรยาวนานมากขึ้นเพื่อจะได้เก็บรายละเอียดที่วิทยากรสอนให้มากขึ้น ที่ผ่านมามีวิทยากรจะเข้ามาสอนระยะสั้น ๆ หากเกิดปัญหาก็กังตัวเอง ไม่มั่นใจว่าแก้ไขถูกวิธีหรือไม่ไม่เข้าใจสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เช่น เส้นไหมขาดบ่อย หรือ

หน้าผ้าที่ทอไม่เท่ากัน เป็นต้น ส่งผลให้คุณภาพของผ้าทอไม่ได้มาตรฐาน มีตำหนิ ไม่สวย และขายไม่ได้ (Figure 2) 2) วัสดุอุปกรณ์มีไม่ครบหรือมีไม่เพียงพอ และเมื่อชำรุดก็ต้องนำไปซ่อมภายนอก ทำให้การทำงานหยุดชะงัก รวมทั้งขาดสื่อการสอนต่าง ๆ 3) สถานที่ฝึกวิชาชีพควรสงบเงียบ เพราะการทอผ้าไหมเป็นงานที่ละเอียดอาศัยความประณีต ต้องใช้ความคิดและสมาธิ 4) ขาดความชำนาญและประสบการณ์ในการผลิตบางขั้นตอน ผู้ต้องขังยังไม่สามารถทำได้ครบทุกขั้นตอน เช่น การออกแบบลวดลาย การเขียนลายบนกระดาษกราฟ การเก็บตะกอกเขาดอก และ 5) ขาดความชัดเจนในการสื่อสารเกี่ยวกับรายละเอียดการฝึกทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง เช่น เรื่องเงินปันผล การทำงานของกลุ่ม เป้าหมายของกลุ่ม เป็นต้น

เจ้าหน้าที่เรือนจำที่ดูแลการฝึกวิชาทอผ้าไหมต้องการแก้ปัญหาของกลุ่มฝึกวิชาชีพใน 6 ประเด็น ดังนี้ 1) ต้องการให้ผู้

Table 1 Self assessment score by inmates before the training

Items	Aspect of knowledge and skill	Average score before training
1	Knowledge about silk thread	0.63
2	Knowledge and ability to spin silk	0.89
3	Knowledge and ability to pull silk threads	0.74
4	Knowledge and ability to comb teeth and thread curlers	0.63
5	Knowledge and ability to collect silk threads	0.42
6	Knowledge and ability to write silk patterns	0.05
7	Knowledge and ability to copy silk patterns	0.47
8	Knowledge and ability to collect patterns	0.53
9	Knowledge and ability to weave fabrics on a loom and decorate finished fabrics	0.89
Average score		0.58

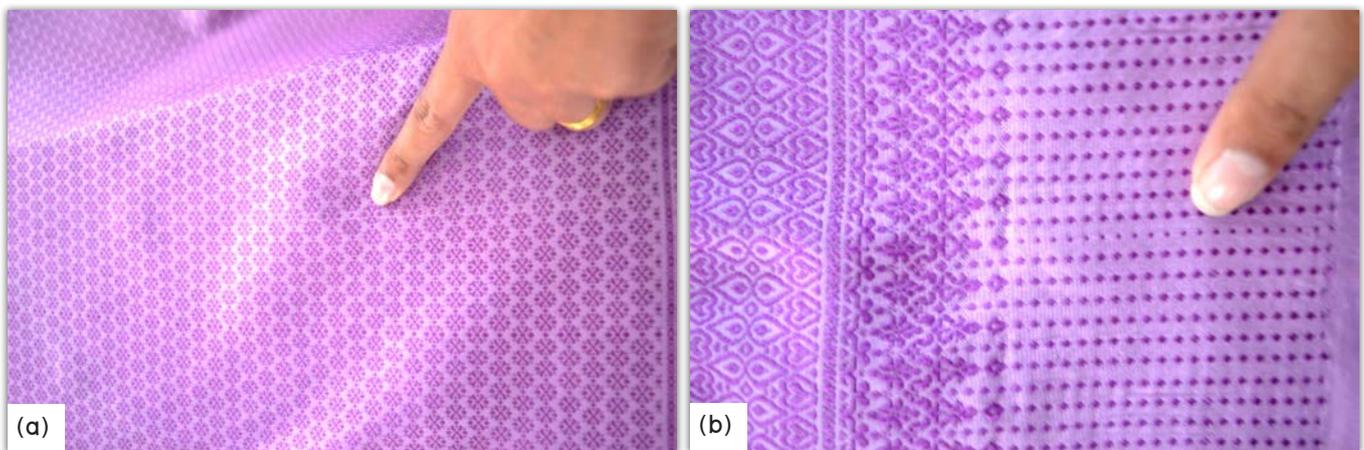

Figure 2 Substandard silk production due to; (a) Missing motif of fabric and (b) Incomplete wearing pattern on wrap-around skirt

ต้องซึ้งฝึกการทอผ้าไหมให้เกิดความชำนาญ รวมทั้งต้องการให้ผู้ต้องซึ้งได้เรียนรู้เทคนิคการทอผ้าต่าง ๆ ครบทุกขั้นตอน เหมือนกับทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ 2) ต้องการได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้การประกอบอาชีพการทอผ้า การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การตลาดเกี่ยวกับด้านสิ่งทอ 3) ต้องการได้รับการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอนหรืออุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการฝึกของกลุ่ม เงินทุนสำหรับการฝึกวิชาชีพ 4) ต้องการแหล่งรับซื้อผ้าไหมของกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูน และผ้าไหมจากผู้ต้องซึ้งที่พื้นที่ทอ 5) ต้องการให้มีวิทยากรหรือพี่เลี้ยงจากหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ สอนเรื่องกระบวนการทอผ้าไหม การสอนเทคนิคต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อแลกเปลี่ยนและเพิ่มเติมความรู้ให้มากขึ้น และ 6) สามารถผลิตสินค้าออกมาจำหน่ายได้ และมีเงินปันผลให้แก่ผู้ต้องซึ้งที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม และผู้ต้องซึ้งสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพเมื่อพ้นโทษแล้ว

จากการสรุปประเด็นปัญหาและความต้องการของกลุ่มทอผ้าไหมเรือนจำจังหวัดลำพูนร่วมกันของผู้ต้องซึ้งและเจ้าหน้าที่เรือนจำ พบว่าสาเหตุหลักมาจาก 1) ขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้ง ส่งผลให้ผู้ต้องซึ้งไม่มีความชำนาญในการทอผ้าไหม ขาดงบประมาณจ้างวิทยากรส่วนใหญ่เป็นการจ้างวิทยากรระยะสั้น ๆ ตามระยะเวลาโครงการที่เสนอของงบประมาณจึงไม่มีความต่อเนื่อง 2) รูปแบบการสอนที่ผ่านมายังไม่สามารถพัฒนาผู้ต้องซึ้งเพื่อทำให้เกิดความชำนาญในการทอผ้าไหม เพราะไม่ได้ลงมือฝึกปฏิบัติทุกคน ขาดการวัดผลงานของผู้ต้องซึ้งเป็นรายบุคคล ไม่มีการกำหนดให้ชัดเจนถึงผลงานของแต่ละคน เช่น ไม่ได้กำหนดว่าการเข้าพันหัตถ์คนละกี่เซนติเมตร และผลการตรวจประเมินผลงานของแต่ละคนว่าต้องปรับปรุงอะไรบ้าง 3) สื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น เส้นไหม อุปกรณ์การทอไหม หัวม้วน ก็ทอผ้า เป็นต้น มีจำนวนไม่เพียงพอ ไม่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน ไม่ได้มาตรฐาน และ 4) กำหนดการฝึกอบรมมีระยะเวลาจำกัด ทำให้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้ง การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในแต่ละขั้นตอนต้องมีเวลาให้ผู้ต้องซึ้งได้ฝึกทำและเรียนรู้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาโครงการอบรมมีระยะเวลาสั้น ผู้ต้องซึ้งที่พอทำได้จะเป็นคนลงมือทำ เพื่อให้ได้ชิ้นงานสำหรับนำไปใช้สอนสาธิตในขั้นตอนต่อไป คนที่ไม่เคยทำจึงมีหน้าที่ช่วยหยิบจับอุปกรณ์แต่ไม่ได้ลงมือทำอย่างจริงจัง เช่น การอบรมสาวไหมและเข้าหัวม้วนในขั้นตอนการเดินสาวไหมก่อนเข้าหัวม้วน ผู้ต้องซึ้งที่เคยทำจะเป็นคนเดินสาวไหม เพื่อให้ได้เส้นไหมสำหรับนำมาใช้เรียนการเข้าพันหัตถ์ต่อไป ทำให้ผู้ต้องซึ้งที่ไม่เคยทำไม่มีโอกาสได้ลงมือทำในขั้นตอนการสาวไหม

จากสาเหตุและปัญหาข้างต้นส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้งในเรือนจำจังหวัดลำพูน ดังนั้นเป้าหมายของการปรับปรุงหลักสูตรการทอผ้าไหม คือ ผู้ต้อง

ซึ้งต้องสามารถทอผ้าไหมตามมาตรฐานผ้าไหมยกดอกลำพูน และเพิ่มจำนวนผู้ต้องซึ้งใหม่ที่ทอผ้าไหมได้ เพื่อเตรียมทดแทนผู้ต้องซึ้งเดิมที่จะพ้นโทษ เรือนจำจังหวัดลำพูนจึงได้บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความรู้และฝึกทักษะความชำนาญการทอผ้าไหมแก่ผู้ต้องซึ้งในระหว่างต้องโทษในเรือนจำ โดยวางแผนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลการศึกษาลู่เรือนจำจังหวัดลำพูน โดยนำหลักสูตรและแนวทางการฝึกวิชาชีพการทอผ้าไหมของทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ มาเป็นต้นแบบเพื่อปรับใช้กับเรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อให้ได้หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกที่เหมาะสม และพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องซึ้งเรือนจำจังหวัดลำพูนให้ได้มาตรฐาน ส่งผลให้ผ้าไหมที่ผลิตได้มาตรฐาน มีจำนวนเพียงพอต่อการขาย สามารถรับจ้างทอผ้าจากผู้ประกอบการภายนอกได้ และผู้ต้องซึ้งมีรายได้จากเงินปันผลและมีกำลังใจทอผ้าไหมต่อไป รวมทั้งสามารถพัฒนาครูสอนทอผ้าไหมในเรือนจำ ลดการพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก และเมื่อพ้นโทษผู้ต้องซึ้งมีอาชีพทอผ้าไหมและสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว และเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของท้องถิ่นต่อไป

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การขยายผลการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมจากทัศนสถานหญิงเชียงใหม่สู่เรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมที่พัฒนาสำหรับผู้ต้องซึ้งทัศนสถานหญิงเชียงใหม่มาปรับปรุงเพื่อใช้กับผู้ต้องซึ้งเรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องซึ้ง ดังนี้

ภาคีเครือข่าย 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 กลุ่มเป้าหมายหลักและกลุ่มเป้าหมายรอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหม ได้แก่ 1) ประชาชนชาวบ้านด้านทอผ้าไหมเป็นผู้ให้คำปรึกษาและถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาทักษะการทอผ้าไหม จำนวน 1 คน เป็นประชาชนชาวบ้านที่เชี่ยวชาญด้านการทอผ้าไหมยกดอก เป็นผู้ที่เคยถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ต้องซึ้งกลุ่มนี้เพื่อพัฒนาทักษะการทอผ้าไหมยกดอกให้มีความต่อเนื่องในเทคนิคที่สอน 2) ผู้ต้องซึ้งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหม เป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการทุกขั้นตอน จำนวน 20 คน แบ่งเป็นผู้ต้องซึ้งที่เคยอบรมการทอผ้าไหมในเรือนจำ จำนวน 8 คน และเป็นผู้ต้องซึ้งที่ยังไม่เคยอบรมและทอผ้าไหมไม่ได้แต่มีความสนใจในการทอผ้าไหม จำนวน 12 คน 3) นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นผู้อำนวยการในการพัฒนาทักษะความสามารถการทอผ้าไหม จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้สนับสนุนการพัฒนา

ความสามารถในการทอผ้าไหม ได้แก่ 1) ผู้บัญชาการและเจ้าหน้าที่เรือนจำเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำงาน ร่วมวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินงาน จำนวน 6 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างจากดุลพินิจของผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดลำพูน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม 2) เจ้าหน้าที่ศูนย์หม่อนไหมฯ เชียงใหม่เป็นที่ปรึกษาด้านมาตรฐานตราขนกยุง เสริมองค์ความรู้ด้านการทอผ้าไหม ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการทอผ้าไหม จำนวน 3 คน เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลให้คำปรึกษาด้านมาตรฐานตราขนกยุงแก่เรือนจำจังหวัดลำพูน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ช่วยดำเนินกิจกรรมหลังการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหม ได้แก่ ผู้ประกอบการผ้าไหมเป็นผู้จ้างงานผู้ต้องขังในเรือนจำ และจ้างงานผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษจำนวน 1 คน เป็นเจ้าของกิจการทอผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูน มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี เคยถ่ายทอดความรู้ด้านทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขัง

ขั้นที่ 1 การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน

1. การปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดลำพูน ใน 5 ประเด็น ดังนี้

1) ปรับลดลายนารีสานผืนเป็นลายพิกลดอกเล็ก เนื่องจากลายนารีสานผืนเป็นลายลิขสิทธิ์ของผู้ต้องขังทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และลายพิกลดอกเล็กเป็นลวดลายดั้งเดิมของผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ได้รับความนิยมในทุกยุคทุกสมัย เป็นลายพื้นฐานของการออกแบบลายผ้ายกดอก ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ต้องขังที่เริ่มต้นเรียนทอผ้าไหมสามารถฝึกทอได้ง่ายและทอขึ้นลายได้เร็ว ทำให้ผู้ต้องขังเห็นลายผ้าที่ทอว่าลวดลายถูกต้องหรือไม่

2) ปรับรวมเนื้อหาเรื่องวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้และอธิบายก่อนเริ่มสาธิตและลงมือปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้ผู้ต้องขังเห็นภาพและเข้าใจได้ดีขึ้น

3) ปรับเพิ่มเนื้อหาเรื่องมาตรฐานตราขนกยุง และเครื่องหมายรับรอง GI เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และเข้าใจในมาตรฐานการทอผ้าไหมยกดอกเพื่อยกระดับการทอผ้าให้ทัดเทียมกับช่างทอภายนอกเรือนจำ โดยเฉพาะเนื้อหาเรื่องเครื่องหมายรับรอง GI ซึ่งผ้าไหมยกดอกลำพูนเป็นสินค้าที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ทั้งในประเทศไทย ประเทศอินโดนีเซีย และประเทศอินเดีย เป็นการรับรองสินค้าที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์เฉพาะเชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผ้าไหมและเพิ่มมูลค่าให้สินค้าของผู้ต้องขังในอนาคต

4) เพิ่มกิจกรรมการประกวดออกแบบลายผ้าในขั้นตอนการฝึกเขียนลายผ้าไหมบนกระดาษกราฟและเพิ่มระยะเวลาฝึกอบรมให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องขังมีเวลาคิดสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบลายผ้าสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของ

เรือนจำจังหวัดลำพูนต่อไปได้

5) ปรับวิธีการวัดและประเมินผล จากเดิมที่ประเมินผลจากผลงานของกลุ่ม เป็นการประเมินผลระดับความสามารถทอผ้าไหมรายบุคคล เพื่อให้ทุกคนได้ลงมือทำ มีผลงานของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังมีการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้น

2. หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ปรับปรุง

มีรายละเอียดดังนี้ 1) จุดประสงค์หลักของหลักสูตร คือ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม เรียนรู้จากการปฏิบัติจนสามารถทอผ้าไหมยกดอกได้ 2) เนื้อหาที่ถ่ายทอดประกอบด้วย ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหมและมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตราขนกยุงและมาตรฐาน GI รู้จักวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหม การกรอไหม การสาวไหม การเข้าฟันหัวหวีและเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ/การเก็บตะกอกผืนผ้า การเขียนลาย การตัดลาย การเก็บตะกอกดอกและการทอผ้าและตรวจเช็คความเรียบร้อยของผืนผ้า และสอนตามลำดับขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก 3) วิธีการสอนโดยการบรรยาย การสาธิต และการสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว และการเรียนรู้กลุ่มเล็กโดยแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังให้ร่วมกันฝึกปฏิบัติ 4) สื่อการเรียนรู้ คือ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก สื่อวีดิทัศน์ ภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหม และเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนการทอผ้าไหม ซึ่งรวบรวมโดยผู้ต้องขังของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ และ 5) วิธีการวัดและประเมินผล ใช้การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริงรายบุคคล การสุ่มถาม การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

3. แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกสำหรับการวัดและประเมินผล

แบบสัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลส่วนบุคคลและประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขังประกอบด้วย อายุ สัญชาติ เชื้อชาติ ภูมิลำเนา สถานภาพครอบครัว จำนวนบุตร อายุของบุตร ระดับการศึกษา ระดับความสามารถทางภาษาไทย โรคประจำตัว ส่วนที่ 2 ข้อมูลประสบการณ์เกี่ยวกับการทอผ้าของผู้ต้องขังทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมก่อนเข้ามาในเรือนจำ ขั้นตอนที่สามารถทำได้ และเหตุผลที่ผู้ต้องขังต้องการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบบบันทึกกิจกรรม เพื่อบันทึกข้อมูลรายละเอียดกิจกรรมซึ่งประกอบด้วย วันเวลา สถานที่ทำกิจกรรม จำนวนและรายชื่อผู้เข้าร่วม เป้าหมายของกิจกรรม ลักษณะกิจกรรม ผลการดำเนินงานบทเรียน/สิ่งที่เรียนรู้ ข้อเสนอแนะ ปัญหา/อุปสรรค โดยบันทึกทุก

ครั้งที่ทำกิจกรรมและบันทึกทันทีหลังจากทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้ต้องชั่งจดจำรายละเอียดของกิจกรรมได้อย่างครบถ้วน แบบบันทึกผลการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องชั่ง เพื่อบันทึกข้อมูลผลการฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของผู้ต้องชั่งซึ่งจะมีหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มผู้ต้องชั่งเป็นผู้จดบันทึก ข้อมูลที่บันทึกประกอบด้วยผลงานการฝึกของสมาชิกทุกคนในทีมและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างฝึกวิชาชีพ แบบทดสอบความรู้ 20 ข้อ เพื่อประเมินความรู้ก่อนและหลังการถ่ายทอดความรู้ใน 4 หัวข้อ คือ เส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม มาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ผ้าไหมยกดอกลำพูน แบบบันทึกสนทนากลุ่ม เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องชั่งต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมที่ทดลองใช้ เพื่อประเมินหลักสูตร 6 ประเด็น ประกอบด้วย เนื้อหาที่สอน ลำดับการสอน วิธีการสอน ขนาดของกลุ่มผู้เรียน ระยะเวลาสอนและให้ลงฝึกปฏิบัติ และเอกสารประกอบการสอน แบบประเมินตนเอง เพื่อประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเปรียบเทียบกับก่อน-หลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และความสามารถการทอผ้าไหมของผู้ต้องชั่งในแต่ละขั้นตอน

ขั้นที่ 2 การวางแผนใช้หลักสูตร

1. การจัดทำตารางการฝึกวิชาชีพ

การศึกษาชั่วโมงการฝึกวิชาชีพจริงของผู้ต้องชั่ง และพิจารณาข้อกำหนดการเข้าภายในเรือนจำของบุคคลภายนอก เพื่อไม่ให้กระทบกับเวลาที่ทำกิจกรรมประจำวันของผู้ต้องชั่ง สรุปได้ดังนี้ ช่วงเวลาการฝึกของแต่ละวัน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า ตั้งแต่เวลา 9:00-11:45 น. และช่วงบ่าย เวลา 13:00-14:15 น. มีเวลาฝึกอบรม 4 ชั่วโมงต่อวัน วันเสาร์-อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ ไม่มีการฝึกวิชาชีพ กำหนดตารางการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องชั่งเรือนจำจังหวัดลำพูนดังนี้ การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมใช้ระยะเวลาฝึกปฏิบัติ จำนวน 120 วัน แบ่งเป็น 10 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมให้ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม จำนวน 1 วัน 2) กิจกรรมให้ความรู้เรื่องมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูน ได้แก่ มาตรฐานตรานกยูง มาตรฐาน GI จำนวน 1 วัน 3) กิจกรรมฝึกการทอไหม จำนวน 7 วัน 4) กิจกรรมฝึกการเดินด้ายหรือสาวไหม จำนวน 2 วัน 5) กิจกรรมฝึกการเข้าพันหวีและการเข้าหัวม้วน จำนวน 10 วัน 6) กิจกรรมฝึกการเข้าตะกอเขาเหยียบ/การเก็บตะกอฝืนผ้า จำนวน 7 วัน 7) กิจกรรมฝึกการเขียนลายบนกระดาษกราฟและจัดประกวดการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน จำนวน 16 วัน 8) กิจกรรมฝึกการคัดลาย จำนวน 25 วัน 9) กิจกรรมฝึกการเก็บตะกอดอก/การเก็บตะกอลาย จำนวน 28 วัน และ 10) กิจกรรมฝึกทอผ้าบนกี่และตกแต่งฝืนผ้าสำเร็จ จำนวน 23 วัน

2. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการฝึกวิชาชีพ

ตรวจเช็ควัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกทอผ้าไหม ให้มีจำนวนเพียงพอ

ต่อการฝึกวิชาชีพและสภาพพร้อมใช้งาน วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกทั้งหมด 39 รายการ มีดังนี้

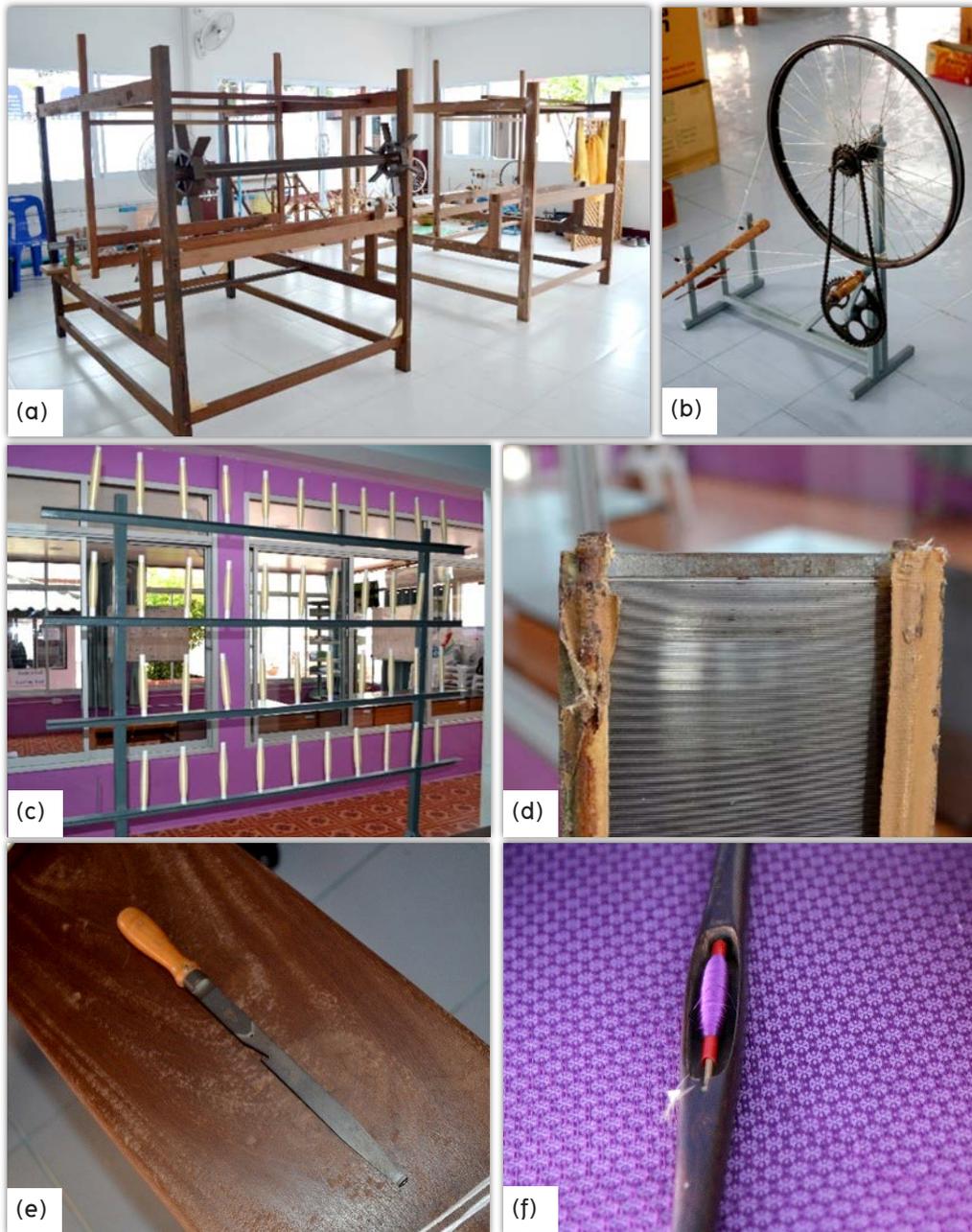
1) วัสดุอุปกรณ์ที่มีจำนวนเพียงพอและพร้อมใช้งาน จำนวน 19 รายการ (Figure 3) ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเส้นไหม จำนวน 1 รายการ คือ ระวัง หรือ กงกว้าง 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 3 รายการ คือ ม้าเดินด้ายแบบไม้ เสาไขว้ และหัวม้วน 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการร้อยตะกอ/การเก็บตะกอเขาเหยียบ จำนวน 1 รายการ คือ ไม้ก้ามปู หรือ ไม้เก็บเขา 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 14 รายการ คือ กรรไกร กี่ทอผ้าแบบพื้นเมือง เข็มหมุด เข็กร ตะกร้าใส่หลอดด้ายพุ่งอันเล็กและอุปกรณ์ต่าง ๆ แผ่นไม้ที่นึ่งทอ ม้าไม้สำหรับเวลาถอดไม้เหลาออก ไม้คนัดใหญ่ เอาไว้สับไขว้ ไม้โยงตะกอ ไม้ทาบ ไม้เหยียบ ลูกกรอกเหล็ก สายวัด และสะพาน (ไม้กระทาบ)

2) วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แต่ต้องซ่อมแซม/ทำเพิ่ม จำนวน 11 รายการ ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเส้นไหม จำนวน 3 รายการ คือ ตัวกรอ แป้นรองกันหลอดเวลากรอไหม และหลอดพลาสติก 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 2 รายการ คือ แทนอัดก้อปปี และหลักสาวไหม 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการคัดลายและออกแบบลาย จำนวน 1 รายการ คือ ไม้เกา 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 5 รายการ คือ กระจวยสำหรับใส่เส้นไหมพุ่ง คานรองเขาดอก บันได ไม้ใช้เวลาค้ำหัวม้วน ไม้เหลา และเหล็กมัดสะพาน

3) วัสดุอุปกรณ์ที่ซื้อใหม่/ซื้อเพิ่ม 9 รายการ ได้แก่ 1) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการร้อยตะกอ/การเก็บตะกอเขาเหยียบ จำนวน 2 รายการ คือ ท่อลูมิเนียม และไม้คั่ว 2) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการสาวไหมและเข้าหัวม้วน จำนวน 2 รายการ คือ ตัวร้อยไหมเข้าพันหวี (ไม้ก้อกแกก) และพันหวีสแตนเลส 3) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการคัดลายและออกแบบลาย จำนวน 2 รายการ คือ กระดาษกราฟ สำหรับออกแบบลาย และไม้คัดลาย 4) วัสดุอุปกรณ์ในขั้นตอนการทอเป็นฝืนผ้า จำนวน 3 รายการ คือ ดิ้น เส้นไหมพุ่ง และเส้นไหมยีน

3. จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน

ผู้ต้องชั่งหญิงทั้งหมดสามารถอ่านภาษาไทยได้ แต่บางคนอ่านไม่คล่องเพราะเพิ่งเรียนในเรือนจำจังหวัดลำพูน จึงจัดทำเอกสารเพื่อให้ผู้ต้องชั่งทุกคนอ่านทบทวนขั้นตอนการทอผ้าไหม และบันทึกข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการปรับปรุงเอกสารประกอบการฝึกวิชาชีพให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสื่อการสอนเป็นเอกสารที่ผู้ต้องชั่งจากทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ จดบันทึกขณะฝึกวิชาชีพและรวบรวมเป็นเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมยกดอก ประกอบด้วย ความรู้เรื่องเส้นไหม วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียด เทคนิคการทำปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข และข้อควรระวัง ในแต่ละขั้นตอน

Figure 3 Tools for silk rearing; (a) Loom, (b) Yarn spinning wheel, (c) Reeling poles, (d) Stainless steel reed, (e) Wearing shedstick and (f) Wooden wearing shuttle

4. จัดเตรียมผู้เรียน ผู้ต้องชั่งหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน จำนวน 20 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน แต่ละกลุ่มมีหัวหน้ากลุ่มประจำทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย ประสานงานจัดลำดับการฝึกปฏิบัติของผู้ต้องชั่งในกลุ่มทุกคน ผู้สอนหลักบรรยายหัวข้อความรู้เรื่องภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม สาธิตและฝึกปฏิบัติการเขียนลายบนกระดาษกราฟ การกรอไหม การเดินด้ายหรือสาวไหม การเข้าพันหวีและการเข้าหัวม้วน การเข้าตะกอลเขาเหยียบ/การเก็บตะกอลผืนผ้า การคัดลาย การเก็บตะกอลดอก/การเก็บตะกอลลาย การทอผ้าบนกี่และตกแต่งผืนผ้าที่สำเร็จ ผู้สอน

เสริมเป็นเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ความรู้เรื่องเส้นไหมและมาตรฐานตรานกยูง ผู้ให้ความรู้คือเจ้าหน้าที่จากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ ส่วนความรู้เรื่องมาตรฐาน GI ของผ้าไหมยกดอกลำพูน ผู้ให้ความรู้คือเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน

ขั้นที่ 3 การจัดกิจกรรมฝึกอบรมริชาชีพ

1. จัดกิจกรรมให้ความรู้ โดยนักวิชาการเกษตรปฏิบัติการ จากศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่

จากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม และมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูน ได้แก่ มาตรฐานตรานกยูง มาตรฐาน GI โดยการทำแบบทดสอบความรู้ก่อนบรรยายความรู้ จัดแสดงหนอนไหม รังไหม เส้นไหม (Figure 4) และการทำแบบทดสอบหลังบรรยายความรู้ การวัดความรู้ก่อนและหลังการบรรยาย ใน 4 หัวข้อ ได้แก่ ความรู้เรื่องเส้นไหม กระบวนการทอผ้าไหม มาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ข้อคำถามหัวข้อละ 5 ข้อ รวมทั้งหมด 20 ข้อ ผลคะแนนก่อนให้ความรู้ได้คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 15.3 และหลังให้ความรู้ได้คะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเท่ากับ 16.8

2. จัดกิจกรรมฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม การฝึกกรอไหม

การเดินด้ายหรือสาวไหม การเข้าพันหรีและการเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอกเขาเหยียบ/การเก็บตะกอกผืนผ้า การเขียนลายผ้าไหมบนกระดาษกราฟ ฝึกการคัดลาย การเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอลาย และทอผ้าบนกี่และตกแต่งผ้าสำเร็จ โดยวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านอธิบายขั้นตอน ความสำคัญของขั้นตอน อุปกรณ์ที่ใช้บรรยายและสาธิต และผู้ต้องขังลงมือฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน ในการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมแบ่งผู้ต้องขัง 20 คน เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน แต่ละกลุ่มทำหัวม้วนหนึ่งหัวเพื่อนำไปขึ้นที่ทอผ้าของกลุ่มตนเอง เป็นการกระจายจำนวนผู้ต้องขังให้มีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติการทอผ้าไหมอย่างทั่วถึง ซึ่งการบริหารจัดการสมาชิกในกลุ่มโดยกระจายคนที่เคยทอผ้าไหมไปอยู่ทั้งสองกลุ่มและเลือกผู้ต้องขังที่ชำนาญที่สุดในกลุ่มเป็นหัวหน้าและรองหัวหน้า คอยดูแลเป็นที่ปรึกษาสำหรับผู้ต้องขังใหม่ กำกับให้ทุกคนฝึกลงมือทำ และบันทึกผลการฝึกของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ซึ่งขั้นตอนการฝึกปฏิบัติทอผ้าไหมของผู้ต้องขัง 8 ขั้นตอน ได้วางแผนเพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ฝึกปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกรอไหม ตรวจสอบผลงานเป็นรายบุคคล โดยผู้ต้องขังแต่ละคนฝึกปฏิบัติการกรอไหมยืนหลอดใหญ่คนละ 2 ใจ (เส้นไหม 1 ใจ เท่ากับ 2 หลอด) ดังนั้น 20 คน จะได้ทั้งหมด 80 หลอดใหญ่ เส้นไหมทั้งหมด 2 กิโลกรัม สำหรับการขึ้นหัวม้วน 2 หัว ผลการฝึกกรอเส้นไหมยืนส่วนใหญ่ผู้ต้องขังทำได้ดี วิทยากรได้ให้คำแนะนำและเทคนิคว่าควรกรอให้ได้ขอบหัวท้ายที่มีความมนเท่ากัน แล้วค่อยกรอตรงกลางหลอด แล้วควรเว้นขอบหัวท้ายไม่เกิน 1 เซนติเมตร และเวลากรอเส้นไหมไม่ควรเอาผ้ามาจับเส้นไหม เพราะจะทำให้เส้นไหมยุ่ยได้ง่าย กรอใส่หลอดโคนและตั้งหลักเข้าหลอดเล็ก ผู้ต้องขังทุกคนฝึกปฏิบัติการดินคนละ 5 หลอด

ขั้นตอนที่ 2 การสาวไหม ฝึกปฏิบัติการเดินสาวไหม แต่ละกลุ่มต้องเดินสาวไหมทั้งหมด 50 รอบ ดังนั้นจึงสลับให้ผู้ต้องขังเดินคนละ 5 รอบ ผลการฝึกปฏิบัติการเดินด้ายที่ใช้พันหรีเบอร์ 96 ต้องสาวไหม 25 เมตร ผ้ายกทั้งหมด 5 ชุด ชุดละ 4 เมตร เดินทั้งหมด 50 รอบ แบ่งผู้ต้องขังเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เริ่มฝึกก่อน โดยให้ผู้ต้องขัง 1 คน เดินสาวไหมคนละ 5 รอบ (ทั้งหมดจะครบ 50 รอบ) ผลงานการเดินด้ายหรือสาวไหมของกลุ่มที่ 1 ถักเปียถี่ไป ซึ่งส่งผลให้เวลานำเส้นไหมไปเข้าตัวก๊อบปีจะทำให้เส้นไหมเป็นกระจุกได้ ส่วนของกลุ่มที่ 2 การเก็บเปียถี่ มีการถักเปียเริ่มจากหัวไปหางใช้ได้ แต่ไม่ยอมให้ใช้เชือกฟางมัดตอนเก็บเปีย เพราะจะทำให้เส้นไหมขาดได้ เนื่องจากไปเสียดสีกับเส้นไหม

ขั้นตอนที่ 3 การเข้าพันหรีและเข้าหัวม้วน ใช้วิธีการนำเทปกาวมาแปะระยะ แบ่งเทปกาวแล้วเอาเส้นไหมพันแบ่งไว้ การฝึกปฏิบัติเข้าพันหรีทั้ง 2 กลุ่ม จะต้องทำกลุ่มละ 1 พันหรี พันหรี 1 อัน มี 41 นิ้ว ให้แต่ละกลุ่มจับคู่กัน คนหนึ่งเป็นคนใส่เข้าพันหรี แต่ละช่องอีกคนหนึ่งเป็นคนส่งเส้นไหม คอยผลัดรับ-ส่ง เข้าพันหรี คู่ละ 8 นิ้ว จะเท่ากับ 5 คู่ ทั้งนี้ในฝึกปฏิบัติจริงได้ปรับโดยไม่นำเทปกาวมาแปะและเอาเส้นไหมพัน แต่ให้หัวหน้าแต่ละกลุ่มจดรายชื่อ

Figure 4 Example of learning media on silk wearing process; (a) Silkworms and cocoons and (b) Silks produced by community and industry

ผู้ต้องขังตามลำดับที่เข้าพื้นที่กับช่วงความยาวบนพื้นที่ว่าเข้าพื้นที่ช่วงใด

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บตะกอกเขาเหยียบ แต่ละกลุ่มสลับคนทำ คนละ 16 นิ้วครึ่ง จะทำไม้ล่างหรือบนได้ตามถนัด โดยไม้บน 2 อัน ล่าง 2 อัน ความยาวของพื้นที่ 41 นิ้ว การตรวจสอบผลงานคนละ 1 คู่ หรือใช้วิธีการวัดแบบพื้นที่แต่ทำเป็นรายบุคคล ให้ทำคนละ 8 นิ้ว ทั้งไม้บน-ล่าง ($41 \times 4 = 164/10 = 16.4$ นิ้ว) หรือทำคนละ 16 นิ้ว จำนวน 10 คน เป็น 160 นิ้ว ส่วนที่เหลือ 4 นิ้ว ให้คนที่ชำนาญเก็บตะกอกเขาเหยียบให้ครบ ทั้งนี้ในการฝึกปฏิบัติจริงการเก็บตะกอกเขาเหยียบไม้ล่างก่อน 2 ไม้ ไม่เสร็จภายในหนึ่งวันที่วิทยากรเข้าเรือนจำ จึงปรับให้ผู้ต้องขังทำคนละ 2 นิ้วต่อไม้ (ไม้ล่าง 2 ไม้ ทำคนละ 4 นิ้ว) และวิทยากรสอนพลิกไม้ตะกอกเขาเหยียบขึ้นเก็บตะกอกเขาเหยียบต่ออีก 2 ไม้ ทำคนละ 2 นิ้วต่อไม้ เมื่อตรวจชิ้นงานการเก็บตะกอกเขาเหยียบพบว่าทำได้สวยงาม แสดงถึงน้ำหนักมือสม่ำเสมอคงที่

ขั้นตอนที่ 5 การเขียนลาย การสอนเขียนลายดอกพิกุลเล็ก+เชิง+ตัว โดยให้ผู้ต้องขังทุกคนได้ฝึกเขียน และให้ผู้ต้องขังออกแบบลายผ้าตามจินตนาการของตนเองเพื่อส่งประกวด คนละ 1 ลาย ผู้ต้องขังได้ฝึกเขียนลายลงบนกระดาษกราฟ โดยผู้ต้องขังสามารถเขียนลายดอกประจำยามแบบครบทั้งดอก จำนวน 3 ดอกได้

ทั้งนี้ในขั้นตอนที่ 1-5 ดำเนินงานระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2563 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 วิทยากรประชาชนชาวบ้านสามารถเข้าไปสอนพัฒนาความสามารถด้านการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังภายในเรือนจำได้ แต่หลังจากเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 เกิดการระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้กรมราชทัณฑ์ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าเรือนจำ ทำให้ต้องปรับแผนการสอนขั้นตอน 6-8 แบบออนไลน์ ผ่าน Line และ Google Meet มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 6 การคัดลาย โดยจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการคัดลายและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับสอนออนไลน์ไปยังเครื่องคอมพิวเตอร์ของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูน เพื่อให้วิทยากรประชาชนชาวบ้านสอนและสาธิตแบบออนไลน์ได้ และมอบหมายให้หัวหน้ากลุ่มทั้งสองกลุ่มคอยดูแลและกำกับให้ทุกคนได้ฝึกคัดลาย เช็ดผลงานเป็นรายบุคคล คัดลายโดยดูจากกระดาษกราฟแล้วคัดลงไม้ให้ถูกต้อง เก็บคนละ 1 ไม้ จากการติดตามและสอบถามปัญหาในสัปดาห์ถัดไป พบว่าขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่ไม่เคยทำไม่ถนัด มีปัญหาเรื่องสายตา ทำให้คัดลายผิด ต้องแก้ไขย้อนกลับไปมา ใช้เวลาฝึกและทำขั้นตอนนี้นานกว่าที่วางแผนไว้

ขั้นตอนที่ 7 การเก็บตะกอกดอก วิทยากรประชาชนชาวบ้านสอนเก็บตะกอกดอกโดยให้ดูลายบนกระดาษกราฟ และสอนในขั้นตอนการเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอกลายต่อ ตะกอกดอกที่ต้องเก็บมีทั้งหมด 40 ไม้ ต่อ 1 ก๊อ (แต่ละกลุ่ม 40 ไม้) โดยให้ผู้ต้องขังแต่ละคนฝึกเก็บตะกอกดอกคนละ 4 ไม้ ให้หัวหน้ากลุ่มจับบันทึกผล

การฝึกตะกอกดอกของผู้ต้องขัง จากการตรวจผลงานการเก็บตะกอกดอก/การเก็บตะกอลายของผู้ต้องขังทั้ง 2 กลุ่ม หลังจากการฝึกเก็บตะกอก 1 สัปดาห์ พบว่า ผู้ต้องขังสามารถทำได้ แต่การตรวจความถูกต้องของลายผ้าทำได้ยากเนื่องจากนำเสนอผ่านวิดีโอคอล ทำให้ภาพไม่คมชัด จึงแก้ปัญหาโดยการบันทึกวิดีโอขณะประชาชนชาวบ้านสอนและส่งไฟล์วิดีโอให้เจ้าหน้าที่เรือนจำเปิดให้ผู้ต้องขังดูซ้ำเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น

ขั้นตอนที่ 8 การทอผ้าบนกี่ โดยสอนขั้นตอนการทอผ้าบนกี่และตกแต่งผืนผ้าสำเร็จ ในขั้นตอนนี้มีผู้ต้องขังทำได้หลายคนและสามารถเป็นที่เลี้ยงสอนผู้ต้องขังที่ไม่เคยทอได้ เพื่อกระชับเวลาในการสอนออนไลน์ จึงปรับวิธีสอนโดยให้ผู้ต้องขังที่ทอผ้าได้เป็นครูที่เลี้ยงสอนผู้ต้องขังที่เหลือ โดยให้ครูที่เลี้ยงร่วมแลกเปลี่ยนปัญหาที่พบและเทคนิคการทอผ้าใหม่กับวิทยากรประชาชนชาวบ้านเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนและสามารถนำไปถ่ายทอดต่อให้ผู้ต้องขังที่ยังทำไม่เป็นได้อย่างถูกต้อง ซึ่งผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ผู้ต้องขังฝึกทอ และผ้าไหมยกดอกลำพูนที่ทอในเรือนจำ แสดงในภาพที่ 5 (Figure 5)

กิจกรรมจัดประกวดการออกแบบลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นกิจกรรมเสริมต่อจากสอนเขียนลายบนกระดาษกราฟ โดยชี้แจงรายละเอียดการประกวดออกแบบลายผ้า และให้เวลาผู้ต้องขังได้ออกแบบลายผ้าตามแรงบันดาลใจของตนเอง จากสถานการณ์โควิด 19 ทำให้ต้องนำกระดาษกราฟลายผ้าที่ผู้ต้องขังออกแบบให้กรรมการตัดสินผลงานการออกแบบลายผ้าภายนอกเรือนจำ มีกรรมการจำนวน 4 คน พิจารณาตัดสินผลงานที่ได้รับรางวัล เกณฑ์การตัดสินใจคือ ความคิดสร้างสรรค์ของลายผ้าหรือความสวยงามของลวดลาย แรงบันดาลใจ และแนวความคิดในการออกแบบ ความชัดเจนและความโดดเด่นของลายผ้า และความเป็นอัตลักษณ์ของลายผ้า จากนั้นประกาศผลการออกแบบลายผ้าของผู้ต้องขังที่ได้รับรางวัล และมอบรางวัลให้ผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังนำไปซื้อสิ่งของจำเป็นในเรือนจำ การประกวดออกแบบลายผ้าไหมยกดอกลำพูนครั้งนี้มีผู้ต้องขังเข้าร่วม 19 คน เนื่องจากมีผู้ต้องขัง 1 คน ที่เข้าร่วมโครงการพันโทก่อนสิ้นสุดโครงการ มีผลงานเข้าประกวดทั้งหมด 29 ผลงาน แบ่งเป็นการประกวด 2 ประเภท ได้แก่ 1) ประเภทสร้างสรรค์ และ 2) ประเภทสวยงาม (Figure 6)

ขั้นที่ 4 การประเมินผลการใช้หลักสูตร

1. การประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอก โดยแบ่งกลุ่มตามความสมัครใจ กลุ่มละประมาณ 6 - 7 คน จำนวน 3 กลุ่ม เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น สร้างบรรยากาศเป็นกันเอง ระดมสมอง และประเมินหลักสูตรใน 6 ประเด็น พร้อมเสนอแนะข้อควรปรับปรุง ซึ่งผลประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตร

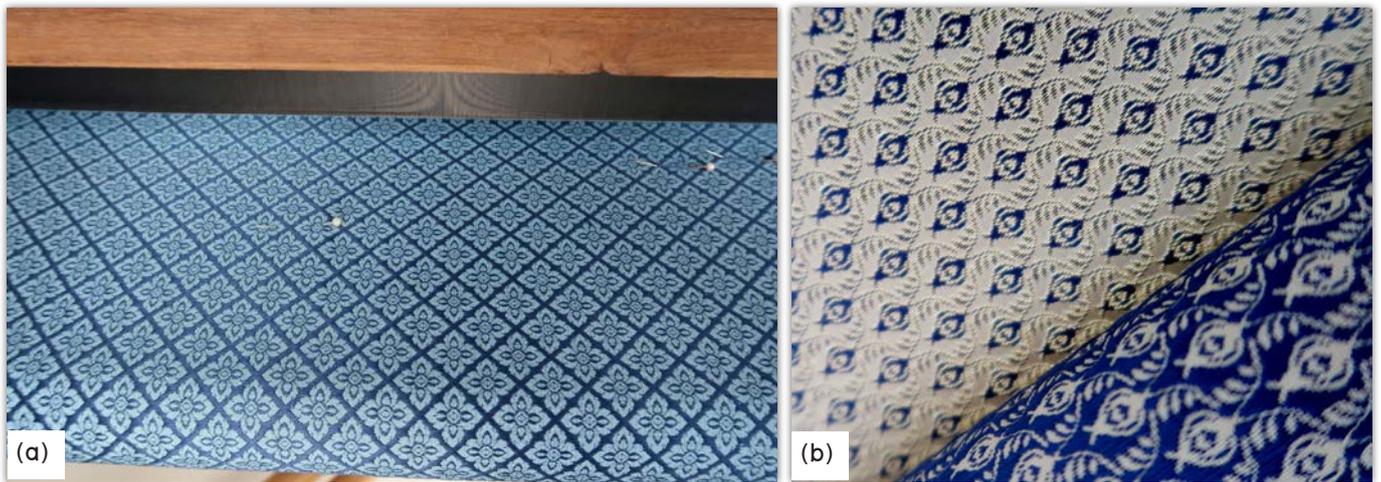

Figure 5 Lamphun Yok Dok silk fabrics from; (a) Practice by an inmate and (b) Production in the correctional institution

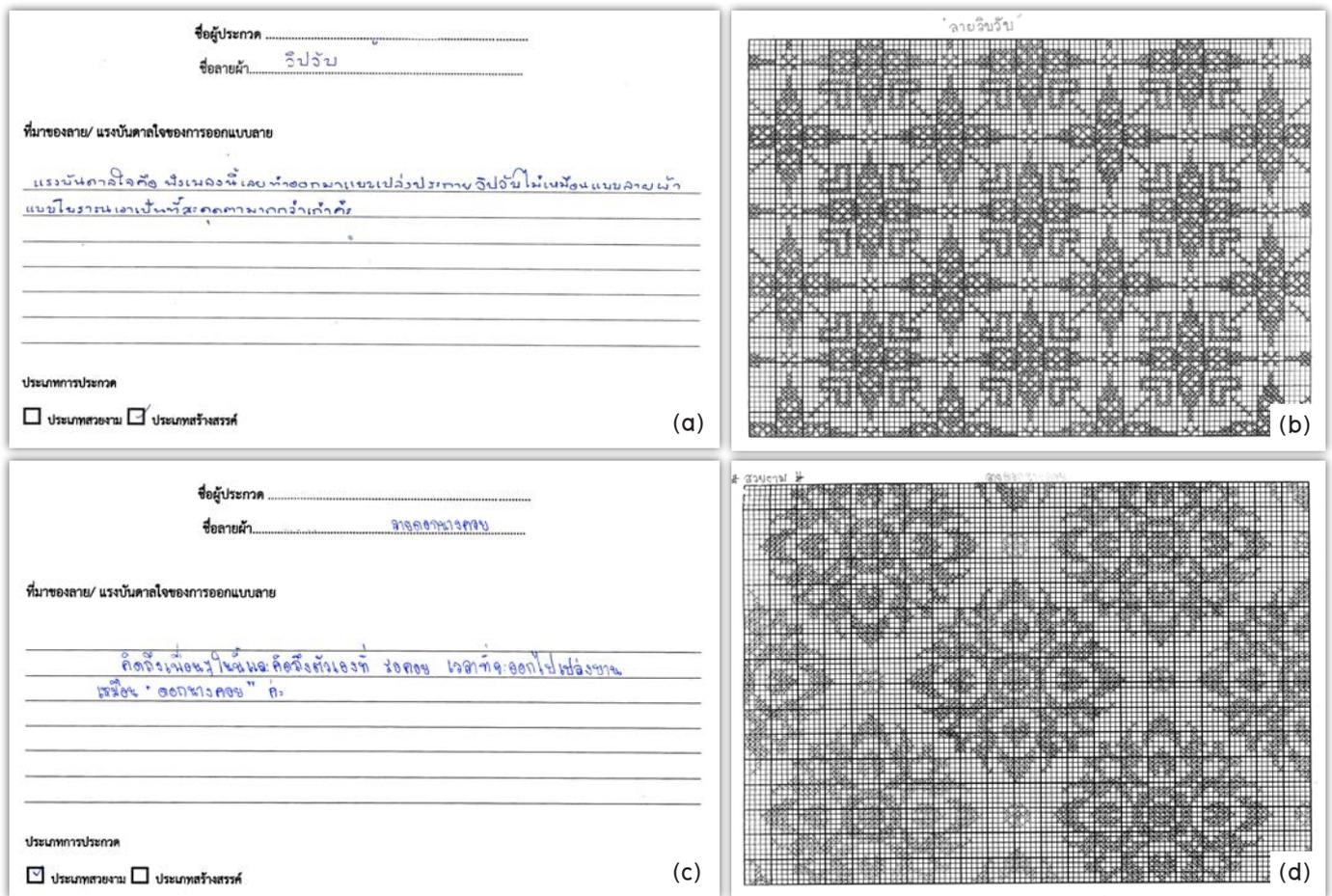

Figure 6 Award-winning fabric design by inmates; (a) Document stating inspiration and (b) Pattern for creative prize, (c) Document stating inspiration and (d) Pattern for aesthetic prize

วิชาชีพทอผ้าไหม มีดังนี้ ผู้ต้องขังประเมินว่าพึงพอใจใน 4 ประเด็น และเสนอเพิ่มเติม ดังนี้ 1) เนื้อหาที่สอน ควรเพิ่มเติมเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการขอมาตรฐานทั้งมาตรฐาน

ตรานกยูงและ มาตรฐาน GI 2) ลำดับการสอน ควรให้ความรู้เรื่องเส้นไหมและมาตรฐานผ้าไหม ฝึกการกรอไหม ฝึกการสาวไหม ฝึกการเข้าพันหัวและเข้าหัวม้วน ฝึกการเก็บตะกอเขาเหยียบ ฝึกการ

เขียนลาย ผักการคัดลาย ผักการเก็บตะกวดอก ผักทอและตกแต่ง ผืนผ้า 3) วิธีการสอน ควรเพิ่มวิดีโอวิธีการทำอย่างละเอียดเพื่อสามารถกลับมาดูย้อนหลังได้ 4) ขนาดของกลุ่มผู้เรียน กลุ่มละ 10 คน ทำให้ได้ฝึกปฏิบัติกันทั่วถึงและได้ช่วยเหลือกันแก้ปัญหา ผู้ต้องขังเสนอให้ปรับปรุงใน 2 ประเด็น คือ 1) ระยะเวลาสอนและให้ลงมือทำในแต่ละขั้นตอน ควรเพิ่มระยะเวลาสอนในแต่ละขั้นตอนมากขึ้น และเข้าสอนติดต่อกัน เช่น เข้าสอนทุกวัน หรือ สัปดาห์ละ 3 วัน เนื่องจากมีผู้ต้องขังบางคนทำไม่เป็น ทำผิดต้องแก้ไขใหม่ และสถานการณ์โควิดทำให้ต้องใช้วิธีออนไลน์ได้แค่ 1 ชั่วโมงต่อวัน ไม่มีโอกาสได้สอบถามเมื่อเกิดปัญหาขณะฝึกปฏิบัติ 2) เอกสารประกอบการสอน ควรเพิ่มรูปภาพประกอบในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

2. การประเมินความสามารถด้านการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูน เป็นการประเมิน ใน 2 มุมมอง คือ 1) การประเมินตนเองของผู้ต้องขังเปรียบเทียบก่อน-หลัง การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม และ 2) การประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อคัดเลือกเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย ดังนี้

การประเมินตนเองของผู้ต้องขังด้านความสามารถในการทอผ้าไหมเปรียบเทียบก่อน-หลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม พบว่า ผู้ต้องขังประเมินตนเองว่ามีความสามารถในการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้นในทุกขั้นตอน ตารางที่ 2 (Table 2) แสดงค่าเฉลี่ยระดับความสามารถในการทอผ้าไหมแยกตามขั้นตอนจากการประเมินตนเองของผู้ต้องขังหลังการเข้าร่วมฝึกวิชาชีพ

การประเมินความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อคัดเลือกเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย เป็นการประเมินความรู้ความสามารถในการทอผ้าไหม และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ ซึ่งการคัดเลือกผู้ต้องขังที่สามารถเป็นครูพี่เลี้ยงและครูผู้ช่วย

ดำเนินการโดยให้ผู้ต้องขังที่เป็นหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ประเมินและ ทบทวนรายชื่อร่วมกับเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดลำพูนที่ทำหน้าที่ดูแลกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหม พิจารณาระดับความชำนาญในแต่ละ ขั้นตอนจากการสังเกตและบันทึกระหว่างการฝึกวิชาชีพ คัดเลือก ผู้ต้องขังที่มีความสามารถในการทอผ้าไหมในระดับชำนาญมากที่สุดในกลุ่ม อย่างน้อย 2 – 3 คน เป็นครูพี่เลี้ยง ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหลักให้ผู้ต้องขังใหม่ และคัดเลือกผู้ต้องขังที่ระดับความชำนาญรองลงมา 2 – 3 คน เป็นครูผู้ช่วย ทำหน้าที่ช่วยสอนกับครูพี่เลี้ยง และพัฒนาผู้ต้องขังกลุ่มนี้ให้มีความชำนาญมากขึ้นเพื่อเตรียมทดแทน กรณีผู้ต้องขังที่เป็นครูพี่เลี้ยงพ้นโทษ ซึ่งพบว่า ได้ครูพี่เลี้ยงจำนวน 8 คน และครูผู้ช่วยจำนวน 15 คน เมื่อจำแนกตามประสบการณ์ เข้าอบรมฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม พบว่า ครูพี่เลี้ยงทั้ง 8 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่เคยผ่านการอบรมมาก่อน จำนวน 6 คน ส่วนครูผู้ช่วย จำนวน 15 คน เป็นผู้ต้องขังที่ไม่เคยผ่านการอบรมมาก่อน จำนวน 12 คน

ขั้นที่ 5 การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร

การแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร ใช้วิธีการระดมสมองโดยแบ่ง กลุ่มตามความสมัครใจ กลุ่มละประมาณ 6 – 7 คน ระดมสมองถึง ประเด็นที่ต้องแก้ไข/ปรับปรุงหลักสูตร พบว่า ผู้ต้องขังสรุปปัญหา และอุปสรรคจากการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม คือ 1) ปัญหาด้านสายตา 2) ระยะเวลาในบางขั้นตอนยังไม่เหมาะสม ควรกำหนดให้ขั้นตอน การเก็บตะกวดอก การเข้าหัวม้วน ใช้เวลาฝึกนานกว่าขั้นตอนอื่น 3) ความถนัดในการใช้มือซ้าย-มือขวา ทำให้เกิดปัญหาตอสนับกันทำงาน ผลงานที่ได้จึงไม่สม่ำเสมอ 4) อุปกรณ์ใช้งานไม่ได้และไม่เหมาะสมทำให้ต้องรออุปกรณ์ 5) กลุ่มผู้เรียนมีความแตกต่างกันทำให้แต่ละคนเข้าใจในแต่ละขั้นตอนไม่เท่ากัน 6) สมาธิและอารมณ์ในการเรียนของแต่ละคน ทั้งนี้ผู้ต้องขังได้ร่วมกันให้ข้อ

Table 2 Self assessment score by inmates after the training

Items	Aspect of knowledge and skill	Average score after training
1	Knowledge about silk thread	3.47
2	Knowledge and ability to spin silk	4.21
3	Knowledge and ability to pull silk threads	3.95
4	Knowledge and ability to comb teeth and thread curlers	3.84
5	Knowledge and ability to collect silk threads	3.26
6	Knowledge and ability to write silk patterns	3.58
7	Knowledge and ability to copy silk patterns	3.42
8	Knowledge and ability to collect patterns	3.37
9	Knowledge and ability to weave fabrics on a loom and decorate finished fabrics	4.00
Average score		3.47

เสนอแนะว่า 1) ด้านระยะเวลาเรียน ควรเพิ่มระยะเวลาในการสอน และปฏิบัติในบางขั้นตอน เช่น การเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอลาย เพราะหากเกิดข้อผิดพลาดต้องใช้เวลาแก้ไขเพิ่มมากขึ้น 2) ด้านความต่อเนื่องของการสอนของวิทยากร ต้องการซักถามข้อสงสัยเมื่อเกิดปัญหา ต้องการเรียนกับปราชญ์ชาวบ้านและอยากให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาทบทวนบทเรียน ติดตามผลงานของผู้เรียน ในเรือนจำจังหวัดลำพูน

จากผลระดมสมองประเมินความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหม และผลการระดมสมองปัญหา/อุปสรรคและข้อเสนอแนะ สรุปเป็นข้อเสนอแนะสำหรับปรับปรุงหลักสูตรได้ 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 เพิ่มเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการขอรับรองมาตรฐานทั้งมาตรฐานตรานกยูงและมาตรฐาน GI ประเด็นที่ 2 เพิ่มสื่อวิดีโอวิธีการทำอย่างละเอียด ประเด็นที่ 3 เพิ่มระยะเวลาสอนในแต่ละขั้นตอน ประเด็นที่ 4 เพิ่มรูปภาพประกอบในเอกสารประกอบการสอน

หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมยกดอกฉบับปรับปรุง มีดังนี้ 1) จุดประสงค์หลักของหลักสูตร เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม เรียนรู้จากการลงปฏิบัติจนเกิดความสามารถในการทอผ้าไหมยกดอกได้ 2) เนื้อหาที่ถ่ายทอด ปรับเพิ่มเนื้อหาเป็นดังนี้ ความรู้เรื่องเส้นไหม ภาพรวมของกระบวนการทอผ้าไหม ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานของผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตรานกยูงและมาตรฐาน GI รวมถึงขั้นตอนและวิธีการขอรับรองมาตรฐาน รู้จักวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหม การกรอไหม การสาวไหม การเข้าพันหัวและเข้าหัวม้วน การเก็บตะกอลาย/การเก็บตะกอลายผ้า การเขียนลายและการประกวดออกแบบลายผ้า การคัดลาย การเก็บตะกอดอก และการทอผ้าและตรวจเช็คความเรียบร้อยของผืนผ้า สอนตามลำดับขั้นตอนในการทอผ้าไหมยกดอก 3) วิธีการสอน เพิ่มระยะเวลาการฝึกวิชาชีพให้มากขึ้น แต่ยังคงวิธีการสอนดังนี้ การบรรยาย การสาธิต การสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว และการเรียนรู้กลุ่มเล็กจากการแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังให้ร่วมกันฝึกปฏิบัติ 4) สื่อการเรียนรู้ ปรับเพิ่มสื่อวิดีโอที่อธิบายวิธีการทำอย่างละเอียด เพื่อสามารถกลับมาดูย้อนหลังเมื่อไม่เข้าใจขณะฝึก และเพิ่มรูปภาพประกอบในเอกสารประกอบการสอน เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ส่วนสื่อการเรียนรู้เดิมคือ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้าไหมยกดอก สื่อวิดีโอที่ภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหม และเอกสารประกอบการเรียนทอผ้าไหมที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้และขั้นตอนการทอผ้าไหม 5) วิธีการวัดและประเมินผล ใช้การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริงรายบุคคล การสุ่มถาม การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น

กระบวนการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมยกดอกของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดลำพูนทำให้ได้มาตรฐานผ้าไหมยกดอก

และทำให้ผู้ต้องขังทราบและเข้าใจว่าผ้าไหมที่ได้มาตรฐานเป็นอย่างไร และเรียนรู้วิธีการและเทคนิคการทอผ้าไหมให้ได้มาตรฐาน จากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง และปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยกย่องด้านทอผ้าไหมยกดอก เป็นที่เลื่องลือเทคนิควิธีการต่าง ๆ ให้อย่างละเอียด ซึ่งกระบวนการพัฒนาความสามารถในการทอผ้าไหมให้ได้มาตรฐานนี้จำเป็นต้องพัฒนาต่อไปเพื่อให้สร้างรายได้ให้เรือนจำและผู้ต้องขังมีรายได้จากเงินปันผลได้ รวมทั้งควรเสริมกระบวนการพัฒนาด้านอื่น อาทิ กระบวนการพัฒนาผู้ต้องขังที่ทอผ้าไหมได้ให้มีทักษะความชำนาญในการทอผ้าไหมเพิ่มและพัฒนาต่อไปเป็นครูสอนทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังกลุ่มใหม่ในเรือนจำ กระบวนการสร้างผู้ต้องขังใหม่ให้มีความสามารถในการทอผ้าไหมเพื่อเป็นกำลังเสริมทอผ้าไหมของเรือนจำให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น กระบวนการสร้างความร่วมมือกับผู้ประกอบการผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูนเพื่อจ้างงานผู้ต้องขังให้ทอผ้าไหม เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการได้ทำควมรู้จักผู้ต้องขังที่รับจ้างทอผ้าไหมและเข้ามาติดตามงานจ้างได้ เป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขังและผู้ประกอบการซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้ต้องขังมีโอกาสได้งานทำเมื่อพ้นโทษ

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน (Chukampaeng, 2016) ดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาค้นคว้าที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตร การวิเคราะห์สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการสร้างหลักสูตร 2) การพัฒนาหลักสูตร โดยนำข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นมากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลในหลักสูตร หรือกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้ร่างหลักสูตรตามองค์ประกอบที่จำเป็นในแต่ละหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไปทดลอง โดยอาศัยวิธีการออกแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลผลลัพธ์ของหลักสูตร และ 4) การประเมินหลักสูตร เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม โดยอาศัยวิธีการประเมินตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ และการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้หลักสูตรไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Tumtong, 2011) โดยลักษณะงานและกิจกรรมการนำหลักสูตรไปใช้ มีดังนี้ 1) ขั้นตอนการเตรียมการใช้หลักสูตร 2) ขั้นตอนการใช้หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน และ 3) ขั้นตอนติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร (Phupan, 2003)

การฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในเรือนจำ/ทัณฑสถาน

หลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ มีลายนาฬิกาสามชั้น เป็นลายลิขสิทธิ์ของทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ จุดประสงค์หลักของหลักสูตรคือ ผู้ต้องขังมีความรู้และความเข้าใจ เรื่องวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละกระบวนการทอผ้าไหม จนเกิดทักษะ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกวิชาชีพทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จำนวน 380 ชั่วโมง วิธีการสอน/วิธีการจัดประสบการณ์ คือ การบรรยาย การสาธิต การสอนโดยการลงมือปฏิบัติ การสอนแบบตัวต่อตัว สื่อการสอน คือ อุปกรณ์สาธิต/ของจริง วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือที่ต้องใช้ในแต่ละขั้นตอน ใบเนื้อหา/เนื้อหาสาระ อุปกรณ์จัดบันทึกของผู้เรียน โปรแกรมช่วยสอน/สื่อการสอนโดยคอมพิวเตอร์ การวัดและประเมินผล คือ การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น การสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน การตรวจผลงานจากการปฏิบัติงานจริง (Thiensiri et al., 2017)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองแช่ ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เสนอแนวทางการถ่ายทอดการทอผ้าไหมดังนี้ การสาวไหม การฟอกไหม การย้อมเส้นไหม การกรอไหม การทำเส้นยืน การสีบุก การมัดหมี่ และการทอผ้าไหม เป็นการถ่ายทอดตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนทอเป็นผืน ประเด็นด้านวิธีการสอน เป็นการถ่ายทอดโดยใช้วิธีสาธิตและวิธีปฏิบัติจริงในการถ่ายทอด อีกทั้งเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดขั้นตอนและองค์ประกอบให้ชัดเจน ประเด็นด้านสื่อการสอนเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดอุปกรณ์ที่ใช้ให้ชัดเจน และประเด็นด้านการวัดและประเมินผลเสนอแนะเพิ่มเติมว่าควรกำหนดเกณฑ์การประเมินเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อให้การประเมินของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นมาตรฐานเดียวกัน เช่น ความสม่ำเสมอของสี ความสม่ำเสมอของลายเนื้อผ้า เป็นต้น (Nguesupha, 2017)

การออกแบบลวดลายผ้า เมื่อผู้ต้องขังลงมือปฏิบัติกรอกแบบลวดลายผ้าบนกระดาษกราฟทำให้ผู้ต้องขังได้สร้างสรรค์ลวดลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัด สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้การออกแบบและผลิตผ้าไหมมัดหมี่ทอมือหมู่บ้านท่องเที่ยวไหม จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ผู้ผลิตซึ่งส่วนใหญ่คือผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และความเคยชินในการผลิตและการเลือกเมล็ดสีเส้นไหมของเส้นด้ายพุ่งและยืน ได้สร้างสรรค์ลายมัดหมี่ลายใหม่ โดยให้ชุมชนเป็นผู้ออกแบบด้วยตนเอง และพบว่าผู้เข้าอบรมที่ได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถก้าวข้ามผ่านความกลัวการออกแบบ แม้ว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการมัดหมี่ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยออกแบบลายในกระดาษ เมื่อสามารถออกแบบได้ด้วยตนเอง ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ต้นแบบ และนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงการผลิตจนกลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานวางจำหน่ายได้ (Prajonsant, 2020)

แนวทางการจัดการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ เป็นต้นแบบให้กับเรือนจำหรือทัณฑสถานอื่นที่มีความสนใจการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมให้กับผู้ต้องขังได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จากการถอดบทเรียนพบว่า ควรจัดเตรียมเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุในการทอผ้าไหม การจัดเตรียมสื่อการเรียน การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดหาผู้สอน/วิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้านสอนการทอผ้าไหม การเตรียมความพร้อมผู้เรียน การกำหนดรูปแบบวิธีการสอนทอผ้าไหม การจัดเตรียมสถานที่เรียน และการประสานหน่วยงานภาคีเครือข่าย ทั้งนี้พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดตั้งกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ขายได้จริง ความชัดเจนในนโยบาย และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม มีพี่เลี้ยงที่ช่วยแก้ปัญหาการทอผ้าไหม จัดสรรเวลาให้มีความยืดหยุ่นในการเรียนทอผ้าไหม สรรหาผู้ต้องขังที่มีความพร้อม พัฒนาสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม (Thiensiri & Potipruek, 2021)

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1. จำนวนผู้ต้องขังที่สามารถทอผ้าได้ เพิ่มขึ้นอีก 11 คน รวมเป็น 19 คน ผู้ต้องขังมีระดับความสามารถด้านการทอผ้าไหมเพิ่มขึ้น มีความชำนาญมากขึ้น มีผลการประเมินตนเองด้านความสามารถในการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังทั้ง 19 คน เนื่องจากนักโทษพ้นโทษก่อนการฝึกวิชาชีพจนครบทุกขั้นตอน และทุกคนให้คะแนนความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้น โดยค่าเฉลี่ยความสามารถในการทอผ้าไหมก่อนการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเท่ากับ 0.58 อยู่ระดับทำไม่ได้/ทำไม่เป็น และหลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมเท่ากับ 3.68 อยู่ระดับทำได้ในระดับพอใช้ แก้ไขปัญหาเองได้บางเรื่อง บางเรื่องต้องมีคนคอยให้คำแนะนำ ค่าเฉลี่ยความรู้เรื่องเส้นไหมและความสามารถในการทอผ้าไหมแยกตามขั้นตอนเพิ่มขึ้นทุกขั้นตอนหลังการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหม ความรู้เส้นไหม ความสามารถในการกรอไหม การสาวไหม การเข้าพันหริและเข้าหัวมัดวน การเก็บตะกอลาย เขยียบ การเขียนลาย การคัดลาย การเก็บตะกอดอก ผ้าบนที่ และตกแต่งผืนผ้าที่เสร็จ

2. หลักสูตรการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสภาพการจ้างงานในพื้นที่จังหวัดลำพูนมากขึ้น ดังนี้ 1) เนื้อหาที่ถ่ายทอดเพิ่มเติมเรื่องรายละเอียดมาตรฐานผ้าไหมยกดอกลำพูนทั้งมาตรฐานตรานกยูง และมาตรฐาน GI ผ้าไหม 2) วิธีการสอนเพิ่มเติมการเรียนรู้กลุ่มเล็กจากการแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังฝึกทอผ้าไหมทำให้เกิดการสอนกันเอง ผู้ต้องขังที่ทำได้ช่วยสอนผู้ต้องขังที่ทำได้ 3) มีสื่อการเรียนรู้เพิ่มเติม

คือ สื่อวิถีทัศนภาพรวมกระบวนการทอผ้าไหมและเอกสารประกอบการเรียน ซึ่งพัฒนาจากทัศนสถานหญิงเชียงใหม่ และ 4) วิธีการวัดและประเมินผล เพิ่มการวัดผลงานรายบุคคลในแต่ละขั้นตอน โดยการบันทึกผลงานการฝึกทอผ้าไหมของผู้ต้องขังแต่ละคนโดยหัวหน้าและรองหัวหน้ากลุ่มฝึก ทำให้มีการวางแผน ติดตามการฝึก และประเมินผลงานรายบุคคล

3. ผู้ต้องขังที่สามารถทอผ้าได้และสามารถถ่ายทอดให้ผู้ต้องขังอื่นได้ เพิ่มขึ้นเป็น 19 คน แบ่งเป็นครูพี่เลี้ยงจำนวน 8 คน กระจายเป็นผู้สอนหลักในแต่ละขั้นตอน และครูผู้ช่วยจำนวน 15 คน บางคนเป็นครูพี่เลี้ยงในบางขั้นตอนและเป็นครูผู้ช่วยในอีกขั้นตอนได้ มีผู้สอนครบทุกขั้นตอนในการทอผ้าไหมต่างจากเดิมที่มีผู้ต้องขังสอนได้เฉพาะในบางขั้นตอน ได้แก่ การกรอเส้นไหม การทอผ้าบนกี่

4. ผู้ต้องขังสามารถออกแบบลายผ้าบนกระดาษกราฟ เป็นลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของเรือนจำจังหวัดลำพูน และสามารถนำมาทอเป็นผ้าไหมผลิตภัณฑ์ของเรือนจำต่อไปได้ ซึ่งลายดวงหทัยเป็นลายที่ได้รับการคัดเลือกมาทอและนำไปจัดแสดงนิทรรศการเนื่องในโอกาสสมทวงเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในงานตรานกยูงพระราชทาน สืบสานตำนานไหม

ไทย ครั้งที่ 17 ประจำปี 2565 ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพ็ค เมืองทองธานี (Figure 7)

5. ผ้าไหมของเรือนจำได้รับการรับรองมาตรฐานเพิ่มขึ้น โดยได้รับเครื่องหมายรับรองมาตรฐานตรานกยูงเพิ่มขึ้นทั้งหมด 22 ชิ้น จากกรมหม่อนไหมแยกเป็นตรานกยูงพระราชทานสีทอง (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมไทยพันธุ์ไทยพื้นบ้านสาวด้วยมือทอด้วยกี่ทอมือแบบพื้นบ้าน) จำนวน 1 ชิ้น ตรานกยูงพระราชทานสีน้ำเงิน (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้ ไม่กำหนดวิธีการทอ) จำนวน 9 ชิ้น และตรานกยูงพระราชทานสีเขียว (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้เป็นหลักร่วมกับเส้นใยชนิดอื่น ไม่กำหนดวิธีการผลิต) จำนวน 12 ชิ้น รวมเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ผ้าไหมที่ทอเสร็จแล้วได้รับเครื่องหมายรับรองมาตรฐานผ้าไทยตรานกยูงพระราชทานสีน้ำเงิน (เป็นผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมแท้ ไม่กำหนดวิธีการทอ) จำนวน 5 ชิ้น

6. ผู้ต้องขังสามารถผลิต/ทอผ้าได้ปริมาณมากขึ้น จากเดิมซึ่งเดิมทอผ้าได้ประมาณ 5 ผืน ในระยะเวลา 2-3 เดือน แต่หลังจากการฝึกวิชาชีพทอผ้าไหมสามารถทอผ้าไหมได้ประมาณ 6-7 ผืน ในระยะเวลา 2-3 เดือน

7. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้ต้องขัง จากกิจกรรมฝึกลายแมงมุม โดยประเมินใน 6 ประเด็น มีผลประเมินเพิ่มขึ้นทุกประเด็น ผู้ต้องขังระบุเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงดังนี้ 1) ความรู้

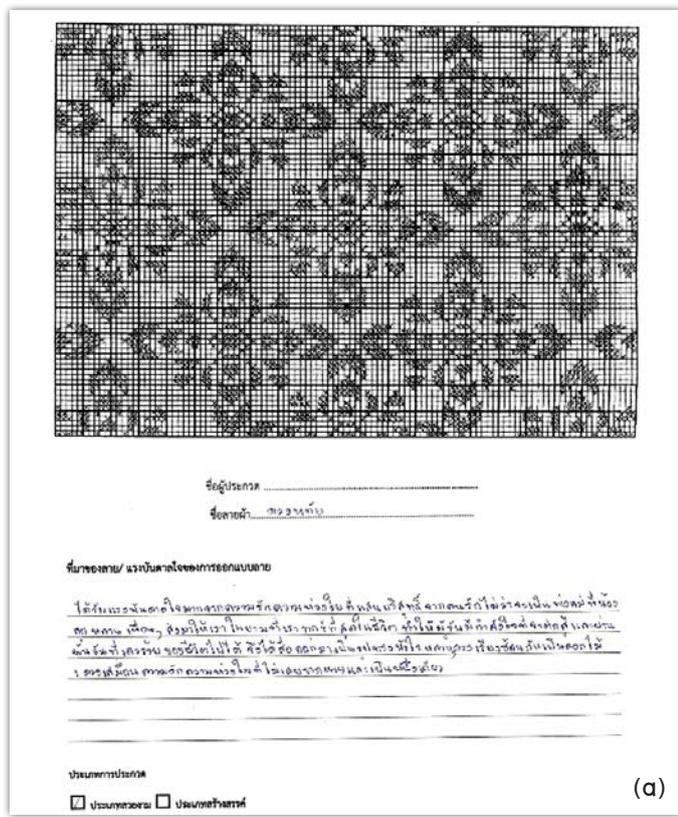

Figure 7 (a) Design pattern on paper and (b) Silk fabric produced by an inmate and presented at 17th Royal Peacock Emblem Exhibition: Inheriting the Legend of Thai Silk

และความสามารถในการทอผ้าไหม “เพราะก่อนหน้านี้ไม่มีความรู้ เรื่องการทอผ้า ได้เรียนรู้ได้ปฏิบัติลงมือทำด้วยตนเอง จึงทำได้ด้วยตนเอง” 2) การมีสติและสมาธิ “เพราะก่อนที่จะได้มาเรียนคิดว่า มันคงยากเลยไม่ค่อยตั้งใจและไม่มีสมาธิ หลังจากได้เรียนและรู้ ขั้นตอนเลยทำให้มีความตั้งใจและสมาธิมากขึ้น เช่น การกรอด้าย การเข้าหัวม้วน และขั้นตอนอื่น ๆ” 3) มนุษยสัมพันธ์ “เพราะก่อนที่จะมาเรียนไม่ค่อยสนิทกันเท่าไร เพราะอยู่คนละกองงานเลยได้พูดคุยกันน้อย หลังจากได้มาเรียนร่วมกันแล้ว ได้ทำหลาย ๆ ขั้นตอนด้วยกันแล้ว จึงทำให้ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น” 4) การเห็นคุณค่าในตนเอง “ก่อนที่จะเราจะเข้าเรียนและรับการอบรม เราไม่เคยคิดว่าเราจะสามารถทำผ้าไหมยกดอกเป็นผืนผ้าที่สวยงามได้ เพราะคิดว่ามันต้องยากและลำบากมาก ๆ กว่าจะเป็นผืนผ้าได้ แต่พอได้ทำให้เรามีความภูมิใจมากขึ้น” 5) กระบวนการคิด “การเรียนตามขั้นตอนต่าง ๆ จะเป็นกระบวนการก่อนหลัง ทำให้เราต้องใช้ความคิดและความเข้าใจทุกขั้นตอนให้เข้าใจ รวมถึงต้องแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เฉพาะหน้า ทำให้เราได้พัฒนาความคิดเพิ่มขึ้น” 6) การตั้งเป้าหมายในการประกอบอาชีพโดยการทอผ้าไหมหลังพันโท “ก่อนที่จะได้รับอบรม เราไม่เคยคิดจะทำงานในด้านนี้ เพราะเราไม่สัมผัสและเรียนรู้ และคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ไกลตัวและทำไม่ได้ เป็นสิ่งที่ต้องทำยากมาก ๆ แต่พอได้เข้าเรียนและได้รู้กระบวนการทำทุกขั้นตอน และได้ปฏิบัติทำเองจริง ๆ จึงได้รู้ว่าเราก็สามารถทำได้ จึงมีความคิดว่าถ้าพันโทออกไปอาจจะทำเองเลยหรือไปรับจ้างทอ เข้าหัวม้วน คัดลาย”

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

ผลกระทบด้านสังคม ผู้ต้องขังได้พัฒนาความสามารถ การทอผ้าไหมยกดอก ทำให้ผู้ต้องขังมีโอกาสใช้ความสามารถในการทอผ้าไหมที่ได้เรียนรู้ติดตัวไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ สามารถสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว ลดการกระทำ ความผิดซ้ำ ลดปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ จากการติดตามและ สอบถามผู้ต้องขังหลังพ้นโทษอย่างต่อเนื่อง ช่วยเหลือประสาน สถานประกอบการทอผ้าไหมให้ผู้ต้องขังที่สนใจรับจ้างทอ ทั้งนี้หลัง การติดตามทำให้เกิดการจ้างงานผู้ต้องขังพ้นโทษจำนวน 1 คน รับจ้างทอผ้าไหมยกดอกลำพูน

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เมื่อผู้ต้องขังมีความสามารถทอ ผ้าไหมเพิ่มขึ้น สามารถทอผ้าไหมได้ปริมาณมากขึ้นและคุณภาพดี ขึ้น ทำให้สามารถทอผ้าไหมที่เป็นผลิตภัณฑ์ของเรือนจำจังหวัด ลำพูนเพื่อจำหน่ายหรือรับจ้างทอผ้าไหมให้สถานประกอบการ ภายนอกได้ สร้างรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการจ้าง

งาน ทำให้ผู้ต้องขังได้รับเงินปันผล เป็นแรงจูงใจในการฝึกวิชาชีพ ทอผ้าไหม นอกจากนี้เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษ ผู้ต้องขังจะเป็นแรงงาน ในตลาดทอผ้าไหมยกดอกลำพูนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของ จังหวัด หรือสามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการทอผ้าไหม เป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจของท้องถิ่นต่อไป

ผลกระทบด้านการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านการออกแบบ ลายผ้าที่ได้รับจากการเรียนรู้ผู้ต้องขังสามารถนำไปต่อยอดในการ ออกแบบลายผ้าที่ทำให้มีความแตกต่าง และเป็นลายที่มีคุณค่า สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าไหมยกดอกลำพูนได้

ผลกระทบด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านการทอผ้า ไหมยกดอกลำพูนของผู้ต้องขังที่พ้นโทษไปแล้ว เมื่อประสบความสำเร็จ ในการประกอบอาชีพ สามารถนำความรู้กลับมาถ่ายทอด ให้กับผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการรับโทษ และสามารถเป็นปราชญ์ ชาวบ้านสอนการทอผ้าไหมในชุมชนต่อไป

หนทางคงอยู่ของการพัฒนาความสามารถในการทอผ้า ไหมของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำจังหวัดลำพูนคือ การพัฒนาผู้ต้องขัง ให้เกิดความชำนาญในการทอผ้าไหมเพื่อเป็นครูพี่เลี้ยงสอนทอ ผ้าไหมให้กับผู้ต้องขังรุ่นใหม่ ๆ ต่อไป มีครูพี่เลี้ยงสอนทอผ้าไหม ในทุกขั้นตอนการทอผ้า ลดการพึ่งพาวิทยากรและหัวม้วนทอผ้าไหม จากภายนอก ซึ่งพบว่า เรือนจำจังหวัดลำพูนได้ฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง กลุ่มใหม่โดยผู้ต้องขังที่เคยผ่านฝึกวิชาชีพจากงานวิจัยเพื่อเพิ่ม จำนวนผู้ต้องขังใหม่ให้สามารถทอผ้าไหมยกดอกได้จำนวนมากขึ้น อีกทั้งมีภาคีเครือข่ายความร่วมมืออย่างศูนย์หม่อนไหมเฉลิม พระเกียรติฯ เชียงใหม่ เป็นหน่วยงานที่ช่วยขับเคลื่อนส่งเสริมพัฒนา ความชำนาญด้านการทอผ้าไหมให้มากขึ้น ส่งเสริมการตลาด ส่งเสริม มาตรฐานผ้าไหมให้กับเรือนจำจังหวัดลำพูนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ต่อไป นอกจากนี้ยังประสานกับผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายผ้า ไหมยกดอกให้เกิดการจ้างงานผู้ต้องขังในเรือนจำ รับจ้างทอผ้าไหม เพื่อพัฒนาทักษะการทอผ้าไหมของผู้ต้องขังให้เกิดความชำนาญ มากขึ้น เพื่อความยั่งยืนของการพัฒนาความสามารถการทอผ้า ไหมยกดอกภายในเรือนจำ และเป็นวิชาชีพติดตัวภายหลังพ้นโทษ ต่อไป

การประกอบอาชีพภายหลังการพ้นโทษของผู้ต้องขังจะ สามารถสำเร็จได้ ควรที่จะมีการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ทั้งจากการให้การสนับสนุนองค์ความรู้ โดยเฉพาะ ทางด้านการวางแผนการตลาด เนื่องจากถ้าผู้ต้องขังต้องการเป็น ผู้ประกอบการจะมีแค่ทักษะการทอผ้าไหมเพียงอย่างเดียวไม่ เพียงพอจะต้องมีความรู้ในเรื่องของการทำการตลาด ช่องทางการ เข้าถึงกลุ่มลูกค้า และการขยายช่องทางการตลาด เช่น ศูนย์ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ช่องทางการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ผ้าไหม และเป็นช่องทางการขายผ้าไหม รวมทั้งเงินทุนหรืออุปกรณ์ ต่าง ๆ สำหรับการเริ่มต้นประกอบอาชีพการทอผ้าไหมยกดอกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่สนับสนุนงบประมาณทุนวิจัยสัญญาทุนเลขที่ วช.อว.(อ)(กปจ)/๔๑๓/๒๕๖๓

รวมทั้งศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชนเครือข่ายสถาบันการศึกษา ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ เรือนจำจังหวัดลำพูน มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น ที่ช่วยให้งานวิจัยนี้ประสบความสำเร็จ

References

- Chukampaeng, C. (2016). *Curriculum research and development: Concepts and processes*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai).
- Department of Corrections. (n.d.). Missions and duties of the Department of Corrections. Retrieved June 27, 2022, from: <http://www.correct.go.th>. (in Thai).
- Department of Intellectual Property. (2020). Registration of Thai Geographical Indications. Retrieved June 27, 2022, from: <https://www.ipthailand.go.th>. (in Thai).
- Lamphun Provincial Prison. (2020). *Inmates statistics report for the day*. Lamphun Provincial Prison. (in Thai)
- Nguesupa, A., Karoonlanchakorn, S., & Mankoksoong, P. (2017). Guidelines of transferring local wisdom of The Silk Weaving Group in Nong Khae Village, Tongkhob sub-district, Khoksisuphan district, Sakon Nakhon province to the new generation. *Graduate Studies Journal*, 14(64), 95–102. (in Thai).
- Phupan, S. (2003). *Fundamental concepts of curriculum creation and development*. Chiang Mai: The Knowledge Center. (in Thai).
- Prajonsant, S. (2020). The learning process of hand-woven silk design and product for Silk Tourist Village, Buriram province. *Area Based Development Research Journal*, 12(2), 132–143. (in Thai).
- Thiensiri, J., & Potiprupek, N. (2021). Lessons learned from the guidelines for the establishment of Thai silk weaving training group in the Chiang Mai Women Correctional Institution. *Graduate School Journal Chiang Rai Rajabhat University*, 14(2), 1–15. (in Thai).
- Thiensiri, J., Kaweera, S., & Potiprupek, N. (2017). Thai silk weaving vocational curriculum development for Chiang Mai Women Correctional Institution. *FEU Academic Review Journal*, 11(3), 211–225. (in Thai).
- Tumtong, B. (2011). *Curriculum development*. Bangkok: Active Print. (in Thai).